

Caput III.

Explicatio argumenti.

Fundamentum, non culmen disputationis est quaestio, utrum voluptas an scientia finis bonorum sit. Utraque enim opinio non solum in scholis philosophorum, sed etiam inter homines ab omni philosophia alienos magnum illo tempore sectatorum numerum invenerat.¹⁰⁰⁾ Nam primum quidem Socrates in sola scientia bonum esse docuerat; sed veri cognitionem omni voluptati bonisque omnibus fluxis et caducis praeferendam esse jam et Anaxagoras¹⁰¹⁾ et Pythagorei exemplo suo comprobaverant. Contra eos Democritus quidem puram illam voluptatem, quae ex veri scientia et accurata omnium rerum contemplatione orta animos hominum superstitione, metu, omni denique curarum tristiumque affectuum genere solutos tranquillos redderet et pacatos, summum bonum esse contenderat eamque, ne voluptatis vulgaris et vilis patronus haberetur, non *ἡδονὴν* sed *εὐθυμίαν* vel *εὐεστίω* (animi tranquillitatem rectamque constitutionem) nominaverat;¹⁰²⁾ Protagorei vero non poterant non voluptatem studiorum omnium humanorum finem habere, nimirum ut in doctrina magistri perstarent, nihil homini verum esse, nisi quod sensu aliquando perceptum esset.¹⁰³⁾ Quam opinionem num illi quoque probaverint, qui Hippia Eleum secuti naturae legem legibus omnibus humanis sanctiorem praedicabant,¹⁰⁴⁾ non satis constat, quamvis veri haud sit dissimile; multos vero ex omni populo tunc, uti semper, Calliclis istius, quem ex Gorgia cognovimus,¹⁰⁵⁾ similes patronos atque amatores voluptatis exstitisse certum est. Ex ipsius vero Socratis discipulis Aristippi secta ita a magistri sententia desciverat, ut, quamvis scientiam et rationem in bonorum numero referrent, summum tamen vivendi agendique finem voluptatem et hanc solam propter se ipsam expetendam esse jactarent,¹⁰⁶⁾ quam etiamsi non corporis tantum sed etiam animi esse velent, non tamen felicitatem aliquam voluptatum delectu et comparatione efficiendam, sed ipsum

100) Se non philosophorum tantum opiniones, sed duas contrarias vivendi agendique rationes describere velle ipse indicat p. II, c. ubi qui alterutram sequantur, prorsus inter se diversum animi et habitum [*ἕξις*] et affectum [*διάθεσις*] appetere dicuntur. Qua in re quis non suavissimae Prodicæ de Hercule in bivio voluptatis et virtutis stante narrationis meminerit a Xenophonte [memor. II, I, 21—34.] proditæ?

101) Philosophum Clazomenium re familiari neglecta prorsus et perdita unice naturae contemplationi deditum fuisse testatur Plato in Hippia majore, p. 283, a. Cf. Diog. L. II, 6. 7.

102) D. L. IX, 45.

103) Cf. prolegg. ad Theaet. vol. III, p. 8—12.

104) Protag. p. 337, d. e. Cf. prolegg. ad polit. vol. III, p. 575—76.

105) Gorgias p. 482. sqq. Cf. prolegg. p. 349—56.

106) Minime quidem negabat Aristippus, *φρόνησιν ἀγαθόν*, at per se ipsam expetendam esse negabat; imo vero *ἡ ἡδονὴ δὲ αὐτὴν αἰρετὴ καὶ ἀγαθόν*. D. L. II, 88. 91. Cf. Socratis cum homine illo minime Socratico de voluptate et virtute colloquium Xen. memorab. II, 1.

voluptatis fructum et momentum maximum esse bonum putabant.¹⁰⁷⁾ Quos contra et puri Socratici puram magistri doctrinam tuebantur et Euclides Megaricus ipsum summum bonum modo mentem modo cogitationem vel sapientiam modo unum, adeo deum dicebat;¹⁰⁸⁾ Antisthenis denique sectatores omni fere voluptatis genere repudiato et virtutem solam propter se ipsam expetendam ad felicitatem sufficere et eam scientiam esse et sapientiam docebant.¹⁰⁹⁾ Quamobrem horum causam egerat Socrates, quum contra Philebum disputans scientiam summum bonum diceret; hic vero, si quis umquam, Aristippeus erat, sed tali s, qui ne hujus antistitis quidem voluptariorum hominum doctrinam omni ex parte recte videretur intellexisse.¹¹⁰⁾ Nam non solum Aristippum secutus varias voluptatis species omnino non esse distinguendas,¹¹¹⁾ sed etiam ad augendam voluptatem scientiam aliquid conferre plane negabat,¹¹²⁾ id quod ille numquam fecerat; accedit, quod, quum idem omnibus animalibus bonum esse velit,¹¹³⁾ felicitatem humanam stultissime non ex ipsorum, sed ex bestiarum scilicet natura aestimat,¹¹⁴⁾ Socrates vero contrariae rationis defensor quod in mentis, cui ipse palmam deferebat, actionibus non solum intelligentiam, cogitationem, (*τὸ φρονεῖν καὶ τὸ νοεῖν*) memoriam, sed etiam rectam opinionem verasque ratiocinationes numerat,¹¹⁵⁾ hac in re diversus sane est a Socrate Platónico, qui, quamquam interdum rectae opinioni magnum aliquod ad vitam recte instituendam momentum tribuit,¹¹⁶⁾ summam tamen virtutem sola ratione ac scientia comparari docet. At quum neque ipse Socrates neque Antisthenici diversos scientiae gradus tam stricte, quam Plato, discernere consuevissent, in toto hac dialogo hos secutus scientiae opinionem rectam addit, ut quae non multum a veritate distet. Id vero satis est memorabile, quod in Philebo actus ille, qui opinionem quamvis vel iudicium (*δόξα*) antecedit, dico actum reputatio-

107) *τέλος μὲν εἶναι τὴν κατὰ μέρος ἡδονήν, εὐδαιμονίαν δὲ τὸ ἐκ τῶν μερικῶν ἡδονῶν σύστημα*, D. L. II, 87. Hoc felicitatis, ut ita dicam, systema Epicurus Aristippi doctrina emendata et purgata proposuit.

108) D. L. II, 106. Cic. acad. pr. II, 42. Idem Euclides bono aliquid oppositum esse posse negabat.

109) D. L. VI, 104. *τέλος εἶναι τὸ κατ' ἀρετὴν ζῆν*. Quamvis scientiae dignitatem esse voluerint, gravissima Antisthenis dicta testantur: *τείχος ἀσφαλίστατον φρόνησις*, D. L. VI, 13, *δεῖν κτᾶσθαι νοῦν ἢ βροχόν*. [Plut. de Stoic. repugn. 14.] Cf. Plato de rep. VI, 505, b. [*τοῖς κομμοτέροις τὸ ἀγαθὸν δοκεῖ εἶναι φρόνησις*. Cf. D. L. VI, 11. *αὐτάρχη εἶναι τὴν ἀρετὴν πρὸς εὐδαιμονίαν*.]

110) Ne uno quidem verbo indicatur, Philebum Aristippi vel amicum vel discipulum fuisse, sed est iste vitae nullo fere consilio ad Ebidinem ac voluptatem pronae exemplum.

111) p. 12, c. Jam ab initio dialogi promiscue usurpantur verba *χαίρειν*, *ἡδονή*, *τέρψις* neque corporis et animi voluptates discernuntur, id quod Prodicus fecit, [Protag. p. 337, c.] dum illas verbo *ἡδεσθαι*, has *εὐφραίνεσθαι* exprimit. Non magis curaverat juvenis tallum rerum negligentissimus, quid esset bonum, priusquam voluptatem affirmaret bonum esse.

112) Ne Protarchus quidem voluptatem, quam homo sentiat, nec debere nec posse sine cognitione aliqua esse intelligit, sed maxime, dum Socratem ita disputantem audit, confunditur, p. 21, d.

113) p. 11, b. *Φίληβος ἀγαθὸν εἶναι φησι τὸ χαίρειν πᾶσι ζώοις*.

114) p. 67, b. ubi dicit, plerosque animalibus fidem habentes voluptates putare ad bene vivendum plurimum valere.

115) p. 11, b. In eodem numero etiam ejusvis artis peritiam et quamvis omnino intelligentiam ponit p. 19, d.

116) Cf. Prolegg. ad Menonem vol. II, p. III—18.

nis, (*διάνοια*, reflexionis hodie actio dicitur)¹¹⁷⁾ ne nominatur quidem, quamquam haud multo post in libris de republica ei, dum rationem in sophista a se propositam corrigit, medium inter opinionem et scientiam, quae ratione efficiatur, locum adsignat.¹¹⁸⁾ Ceterum Socrates jam primis fere verbis indicat, bona humana non, ut adversarii faciant, ad omnium animalium, sed vel ad hominum vel omnino ad eorum, qui rationis capaces sint, vitam et naturam esse dijudicanda.¹¹⁹⁾

His praemissis quum exordium dubitationem moveat, an forte tertium aliquid et voluptati et scientiae praefendum sit, Plato jam ab initio indicat, se et ipso Socrate et scholis omnibus Socraticis, in quibus aut voluptas aut scientia vel ratio summum bonum dicebatur, rectius et naturam humanam et boni rationem perspexisse. Ut vero ad difficillimam disputationem viam muniret, jam in ejus limine atque aditu Protarchus (nam Philebus deam suam sive voluptatem sive Venerem veneratus, qua re simul indicaverat, quale voluptatum genus omnium summum haberet, a colloquio recesserat, scilicet ne meliora edoceret) vel rectius Cyrenaici et quicumque eorum doctrinam aliqua ex parte probabant duplicis erroris convincendi erant, quo non sublato omnino non poterat disputari. Nam primum quod ille voluptates non ipsas inter se vult esse diversas, qua in re ipsa fere Aristippi verba reddit,¹²⁰⁾ sed id tantum concedit, eas rebus, per quas excitentur, quodammodo variari,¹²¹⁾ edoceri debebat, esse et genera rerum et species, quodvis vero genus varias in se, adeo contrarias haud raro species continere, ita ut generis unitas cum partium varietate necessario quodam nexu conjuncta sit. Hoc firmissimum artis dialecticae fundamentum jam ab ipso Socrate et inventum et ad rerum definitiones et divisiones aptissime adhibitum non solum Protagoras, ut qui omnino universas constantesque rerum notiones a nobis concipi posse negaret,¹²²⁾ sed etiam Megarici¹²³⁾ atque Antisthenes¹²⁴⁾ aut prorsus ignorabant aut commentis sive propriis sive ex

117) Soph. p. 263, d. e.

118) Rep. VI, 511, d. [*ὡς μεταξύ τι δόξης τε καὶ νοῦ τὴν διάνοιαν οὖσαν.*] Maxime hunc mentis actum ibi in rebus mathematicis cognoscendis versari dicit.

119) τὸ φρονεῖν - τῆς ἡδονῆς ἀμείνω γίνεσθαι ξύμπασιν, ὅσατε αὐτῶν δυνατὰ μεταλαβεῖν, p. 11, c.

120) p. 12, e. cf. D. L. II, 87.

121) p. 12, e. Etiam hac in re Cyrenaicos sequitur, qui animi et corporis voluptates non solum discernabant, sed etiam illas his praeferebant; D. L. II, 90. Quod si quis illi placito, non esse inter se diversas voluptates, repugnare dicat, et maxime quidem repugnare videtur, ei nisi fallor responderet Aristippus, non diversas illas esse species voluptatis, ut quas constanter negaret esse, sed sensus et affectus diversos a diversis rebus diverso modo excitatos; meliores vero animi voluptates quam corporis non sua natura esse, sed quia leniore motu [D. L. II, 86.] minusque violenter nos iis afficeremur.

122) Cf. prolegg. ad Theaet. p. 49—52.

123) Megarici nimiam Zenonis Eleatici subtilitatem cum Socraticae doctrinae quibusdam particulis commiscentes et confundentes multa aut omnino esse aut certe cognosci posse negabant, [cf. not. 108.] quamobrem, quum diversas notiones esse nollent, etiam partium varietatem singulis notionibus insitam tollebant, ita ut nec definitionibus nec divisionibus locum permitterent. [cf. prolegg. ad Theaet. p. 16.]

124) Antisthenes nec diversa eidem rei attribui posse, [*ἐν ἡθῶς*, ut recte judicat Aristot. metaph. IV, 29.] neque quidquam defini posse negabat [Arist. metaph. VII, 3.] et ita omnem tollebat et contradictionem et disputationem; cf. prolegg. ad Theaet. p. 16.

aliis scholis adscitis infirmabant atque evertabant. Quamobrem Socrates imprimis hoc a Protarcho postulat, ut credat, salva universa et communi voluptatis notione species et partes ejus esse maxime diversas, imo contrarias.¹²⁵⁾ Sic jam hic ea praeparantur et quasi ex longinquo ostenduntur, quae infra in quarta colloqui parte et de voluptatis universae notione et de ejus partibus sane dissimillimis exponentur. Quamquam vero etiam scientiae diversas esse et dissimiles species concedit Socrates, dubitat tamen, num hae quoque, ut voluptates, contrariae inter se esse possint;¹²⁶⁾ nam voluptas quum modo animi sit modo corporis modo utriusque, scientia mentis semper est et rationis. Deinde Protarchum reprehendit, quod nulla certa ratione ductus jucunda dicat bona, quasi non notiones utriusque diversae sint, sed diversa ejusdem rei nomina.¹²⁷⁾ Hic quoque error ex Protagorae efluxit doctrina, nihil omnino obstare, quin de iisdem rebus quovis tempore contraria praedicentur, cui opinioni et Socrates et distinctius ipse Plato notionum stabilitatem opposuit et ostendit, non licere iisdem contraria attribui.¹²⁸⁾ Quamobrem monet ei, qui jucunda bona nominet, inquirendum antea fuisse, num hae duae notiones inter se repugnarent. Et diversas quidem esse maxime jam in Gorgia satis demonstratum erat.¹²⁹⁾ Socrates postquam ita non solum disputationis finem, sed etiam rationem constituit et paucis verbis jam saepe refutatas et sophistarum et aliorum philosophorum artes tetigit, more suo Protarchum admonet, ut veritatem non ex personis, sed ex se ipsa pendere eamque omni, quo par sit, studio adjuvare velit ac defendere.

Jam in secunda colloqui parte et opiniones illae, quae disputationi maxime obstare videntur, acrius repelluntur et primariae proponuntur notiones, quae ad boni naturam et constituendam et definiendam pertineant. Primum enim difficillima illa quaestio, jam saepe a multis excussa, quomodo unum multa, multa unum esse possint, ita tractatur, ut non solum Megarici atque Antisthenici, sed etiam nimis fervidi ac studiosi ipsius Platonis sectatores tangi videantur. Nam pueriles quidem istas nugae eorum, qui unum multa esse clamarent aut, quia eidem rei, si cum diversis compararetur, diversa attribuerentur, (ita ut non natura sua, sed relatione diversae essent) aut quia res eadem multis saepe partibus constaret, scilicet ut jocosae carperent et deriderent eorum sententiam, qui juxta unitatem varietatem et multitudinem ponerent, jam in Parmenide rejectas¹³⁰⁾ hic non iterum multis refellendas putavit.

125) p. 12, b. bene hoc ita illustrat, ut etiam colores contrarios esse dicat contrariasque figuras, neque vero generis unitatem hac varietate tolli.

126) p. 14, a.

127) p. 13, a. b. In verbis *ἀτὰ ὁμολογεῖν ἀνόμοια εἶναι*, *ἀν* ante *ἀνόμοια* excidisse cum C. F. Hermanno censeo, quamquam doctissimi viri conjectura *αὐτός* pro *αὐτά* minus opus esse videtur, quia *αὐτά* [*τὰ ἀγαθὰ*] vi sua minime caret.

128) Ab omnibus inde a Platone atque Aristotele, qui sententias Platonicas acutius proposuit et perfectit, [metaph. III, 4] praeceptum illud de contradictione, ut vulgo dicitur, a logicis in fundamentis artis suae numeratum est.

129) Nescio quo jure Stallbaumus [prolegg. ad Phil. p. 13.] dicat, jam in Protagora boni et jucundi fines ac terminos certius constitutos esse, quum haec quaestio in Gorgia demum ita moveatur, ut accuratius de eo disputetur.

130) Parm. p. 139. Eleaticorum illae erant nugae, quibus se ostendere posse putabant, ridicule agere, qui multa esse dicerent; cf. prolegg. ad Parm. p. 262. sqq.

Talibus igitur nugis ac lusibus missis unitatem illam, quae multitudinem in se contineat, non in rebus singulis atque externis, sed in illis, quae neque oriantur neque intereant vel in aeternis universisque rerum generibus ac notionibus quaerendam esse affirmat. Sic illa de ideis doctrina, totius philosophiae Platonicae fundamentum, in quo quaerendo elaborantem in Cratylo, Theaeteto, Parmenidem vidimus, hic jam ut certissime universae disputationi supponitur et simul cognoscitur, multitudinem in unitate non posse cognosci, nisi ita, ut et genera in species suas distribuantur et hae generibus suis recte attribuantur,¹³¹⁾ id quod artis dialecticae negotium esse primum in Sophista definiverat.¹³²⁾ Jam in Parmenide Socratem juvenem finxerat et dubitationem moventem, num ideae in se ipsae aliquam partium varietatem haberent,¹³³⁾ et quaestiones easdem aut proponentem aut ad propositas a Parmenide respondentem, quas hic paucis verbis ita tangit, ut appareat, eum non amplius de iis dubitare. Sunt vero tres quaestiones; prima, num vere sint illae unitates, secunda, quomodo, quamvis singulae aeternae sint, unaquaeque tamen suam propriam naturam servet,¹³⁴⁾ tertia, utrum per eorum, quae fiant, infinitam varietatem dividantur et distrabantur, an totae salva sua unitate singulis rebus adsint et in uno simul sint et multis, id quod omnium minime fieri posse intelligitur.¹³⁵⁾ Ipse vero Plato, dum novis hic nominibus *μονάδων* atque *ἐνάδων* ideas significat, se novo modo et ita de iis dicere velle indicat, ut hae quaestiones quamvis difficillimae etiam melius ac certius solvi possint. Priusquam vero ad hoc faciendum aggreditur, in transcurso juvenum quorundam levitatem castigat, qui nova illa sapientia, unum esse multa, multa unum, quasi invento nuper sapientiae thesauro gloriantes modo unum in multa evolvant modo multa in unum confundant atque, in quoscunque inciderint, eos omnes hac nova sua scientia obruant. Quod si quis quaerat, qui sint illi juvenes, id quidem pro certo ha-

131) Verba *σπουδή μετὰ διαλέξεως* (p. 15, a.) propter laborantem loci structuram a C. F. Hermannō rejecta non sapiunt, ut ille putabat, sequentis *ἀμφισβήτησις* aliquam interpretationem, imo divisionis notionem jam hic significari aptissimum sane est. Quapropter aut inserto cum Schuetzio (opusc. p. 134.) *καί* et mutato verborum ordine legendum: *ἡ ἀμφισβήτησις καὶ σπουδή μετὰ διαλέξεως γίνεται*, aut *ἀμφισβήτησις* rem ipsam, circa quam dubitatio movetur, indicat, ut dicatur: magnum illud divisionis studium occasionem dubitationi et disputationi praebet; cf. Thucydideum illud *ἀγανάκτησιν ἔχει* (II, 41.) *αἰσθησὶν ἔχει*, (II, 61.) causam indignationis, sensus habet. Quod si obloquatur Hermannus, quod Stallbaumus minus quidem recte explicanti: *exit denique et evadit in dubitationem et controversiam oblocutus est, distinguendo controversias componi, non excitari, respondeo studium (σπουδή) distinguendi nondum perfectum esse distinctionum opus, ita ut omnino de optima ejus ratione magna sub iudice lis sit.*

132) p. 253, d. e.

133) p. 129, e.

134) Minus recte secundae quaestiones rationem Stallbaumus ita definiit: "quomodo unaquaeque ab ortu et interitu immunis esse intelligatur, nam, id quod jam ex oppositione per particulam *ὅμως* indicata cognoscitur, de eo quaeritur, quomodo quamvis aeterna una [*μία τᾶύτην*] vel individua et inter se separata esse possint, quum individui quae dicitur unitas iis tantum attribui soleat, quae ortum interitumque habeant.

135) Ad primum quaestionem altera Parmenidis parte tota respondetur, quae demonstrat unum non posse non esse; altera tangitur p. 135, a; duplex, quae est in tertia, dubitatio pluribus exponitur p. 131.

bendum est, non esse Megaricae vel Antisthenicae philosophiae alumnos; nam illi neque multitudinem in unitate esse concedebant neque generum notiones in partes ac species dividebant, quod analytica tantum, quae dicunt logici, non synthetica iudicia recte fieri dicebant.¹³⁶⁾ Sunt igitur, nisi fallor, ipsius Platonicae philosophiae tirones, quos Plato tangit, temporum scilicet rationis, ut solet in iis, quae Socratem facit dicentem, minus observans. Nam ex quo juvenes dubitationibus illis a dialecticis et sophistis exagitatis ad philosophandum excitati vel in Platonis scriptis legerant vel ex ipsius ore audierant, et unum esse multa, id quod cum Eleaticis Megarici constanter negaverant, et multa unum, quod Heracliteos, Protagorum, Democritum fugerat, jam hac una formula juvenili quodam fervore elati gravissimas de rebus divinis atque humanas quaestiones solutas esse putabant neque amplius in ejus vim inquirendum statuebant.¹³⁷⁾ Jam his novam suam doctrinam quasi Promethei cujusdam donum praedicat, multa ab infinitis diversa esse, quum omnia ex uno et multis constant, haec ipsa vero et finem sibi insitum habeant et infinita. Quapropter monet, ut nolint uni statim infinita opponere, sed unam in omnibus semper ideam vel generis unitatem quaerant, tum vero aut ita agant, ut unum in multa, genus in species dissolvant, easque ad certos finitosque numeros redigant neque infiniti naturam uni admoveant, priusquam, quot et quales illae species sint, cognoverint, aut inversa ratione ab infinitorum vel singularum rerum contemplatione exorsi non statim ad unum progrediantur, sed omni demum partium numero, quae sint inter unum atque infinita, cognito ad unitatis ascendunt notionem. Haec est duplex illa artis dialecticae via, jam in sophista et Phaedro indicata,¹³⁸⁾ quarum illa vulgo synthetica, haec analytica dicitur. Utriusque vero ratio exemplo optime delecto illustratur. Namque a generis unitate per species ad infinita singula descendi ostenditur quum in grammatica tum praecipue in arte musica, cujus neque is peritus habendus sit, qui soni ipsius, quae est primaria hujus artis notio, naturam cognoverit, neque qui multos singulos sonos didicerit, sed is demum, qui omnes sonorum species distinxerit, qui varias eorum et conjunctiones et oppositiones exploraverit, qui intervalla eorum et compositiones numeris definiaverit.¹³⁹⁾ Ascensum vero ab infinitis per multa ad unum faciendum in literarum et inventionem et traditionem clarissime significari; nam primum numeranda esse linguae elementa, tum species eorum secundum pronuntiationem distinguendas, denique omnes et ad soni unitatem revocandas et communi doctrinae grammaticae vinculo colligandas. Haud aliter et in Cratylo et in Theaeteto et elementis literarum et syllabis et verbis usus erat ad notionum et varietates et com-

136) Cf. prolegg. ad *sophist.* p. 423. sqq.

137) Quis non in hac egregia juvenum philosophia, quam modo animis imbibierunt, quasi ebriorum recordetur temporum illorum, quibus studiosi harum rerum adolescentuli quibusdam Kantii, Fichtii, Schellingi, Hegelii aliorumque formulis memoriae impressis se ad finem omnis scientiae pervenisse jactabant? Hodie quidem, ubi philosophia neglecta jacet et multis invisita, plurimis ignota est, juvenes nostri juvenili isto, sed ad altiora sane evolante studio impelli jam dudum desierunt.

138) *Soph.* p. 253, d. e. *Phaedr.* p. 266, 273, e.

139) p. 17, c—e. Hic quoque Pythagoreorum, qui multi erant in intervallis et systematis vel harmoniis musicis distinguendis, (cf. Boeckhii *Philolaum* p. 65—81.) disciplina facile agnoscitur.

positiones significandas.¹⁴⁰) Quicumque vero aliter agant et mediis, quae sint inter unum atque infinita, omissis statim uni infinita opponant, eos jam in Sophista castigatos¹⁴¹) non dialecticos esse vult, sed eristicos. Quos vel Megaricos esse vel sophistas ex Eleatarum Megaricorumque scholis profectos ex eodem illo dialogo edocemur. Horum sapientiam a deorum traditione descivisse addit, quam antiqui, quippe qui diis propiores fuerint, rectius cognoverint.¹⁴²)

At quaerat aliquis, quid in his omnibus novi sit? Sunt vero in iis duo nova et talia, quae neque a prioribus philosophis neque ab ipso Platone antea tam perspicue atque expresse enuntiata sint. Primum est illud, quod uni non multitudo sed infinitum opponitur, ita ut illa inter unum atque infinita medium quasi locum teneat. Viderat enim, species vincula esse, quibus generis notio cum rebus singulis necteretur. Jam in Parmenide quidem unum necessario in multa explicari intellexerat, at nondum infiniti invenerat notionem, sed infinitam illam varietatem, quae numero non posset comprehendi, alia (*ἄλλα, ἕτερα*) nominaverat, quae uni omni ex parte opposita essent.¹⁴³) Rectius vero postea ita de multis iudicavit, quia a Pythagoreis infinitam multitudinem ad numerorum leges revocare didicerat. Tum ipsius infiniti naturam et notionem, quae, quum ipsa admodum infinita esset, a prioribus philosophis diversis maxime modis definita erat, omnibus rectius perspexerat. Namque Anaximander ille, qui infinitum omnium rerum principium atque elementum volebat esse,¹⁴⁴) de infinita quadam vel materie vel vi materiae insita ac natura cogitabat; qualitatis igitur, ut vulgo dicitur, infinitam vel indefinitam rationem dicebat. Paulo aliter Anaxagoras infiniti notionem constituit, ut ad quantitatem vel ad magnitudinem et numerum referret.¹⁴⁵) Melissus vero, qui Eleaticae scholae vulgo accensetur, quum unum suum, quo omnia continerentur, infinitum diceret, id infinitum esse statuebat, quod nec spatii nec temporis vel initium vel fi-

140) Crat. p. 424—27. Theaet. p. 202—206. Divisio litterarum in vocales, (*φωνήεντα*) semivocales, (*φωνῆς μὲν οὐ, φθόγγον δὲ μετέχοντά τινος*) mutas, (*ἄφωνα*) nisi fallor, ab ipso Platone inventa, in quibus facile discrimen aliquod finitorum, infinitorum, mixtorum agnoscas, jam in illis locis proposita fuit.

141) Soph. p. 250.

141b) De dialecticae atque eristicae discrimine, quod p. 17, a. proponitur, cf. Meno p. 75, d.

142) Antiquos homines diis propiores ideoque sapientiores fuisse quum multis aliis locis dicit Plato, tum in fabula illa de pristina generis humani innocentia atque integritate, quam in politico (p. 269—74) egregie exornavit.

143) In Parmenide multitudinis et ejus, quod aliud atque unum sit eique oppositum, notiones interdum distinguere velle videtur, sed minus sibi in hac re constat; illa vero *ἄλλα*, non *τὰ πολλά*, ut quae numerari possint, vere sunt infinita. (cf. prolegg. ad Parmen. p. 293. sqq. De discrimine verborum *ἄλλα* et *ἕτερον* cf. ibidem p. 403, not. 69.)

144) *ἀρχὴν καὶ στοιχείων εἴρηκε τῶν ὄντων τὸ ἄπειρον*, Simpl. ad phys. Arist. fol. 6, a.

145) Anaxagoras rudem illam indigestamque *τῶν ὁμοιομεριῶν* molem infinitam nominabat: *ὁμοῦ πάντα χρώματα ἦν, ἄπειρα καὶ πλῆθος καὶ μικρότεγι*, Simpl. phys. fol. 33, b. Idem vero, parum sibi in hac re constans, etiam mentem dicebat infinitam, quippe cuius vis esset immensa, infinita, omnia semper complexa; Simpl. fol. 34, b.

nem haberet.¹⁴⁶⁾ Quos contra Pythagorei infiniti notionem ad numeros referebant ita, ut, quae numeris comprehendi non possent, ea infinita dicerent.¹⁴⁷⁾ Parmenides denique, qui unum illud, quod solum vere esset, quamvis neque ortum neque interiturum, finitum tamen nominabat,¹⁴⁸⁾ jam rectiorem finiti atque infiniti notionem animo informaverat; senserat enim, ea tantum infinita esse, quorum notio nulla concipi posset; quamobrem unum, quippe quod omnis cogitationis fundamentum esset, non poterat non finitum dicere. Quem secutus Plato eam infiniti naturam esse voluit, ut ad notionem revocari non posset; quamobrem in maxima illa singularum rerum varietate, quae nec generis nec speciei notione plane definiri posset, infiniti naturam posuit.¹⁴⁹⁾ Qua ratione in hoc dialogo ita usus est, ut multitudinis atque infiniti notiones prorsus diversas esse vellet.¹⁵⁰⁾ In tertia vero dialogi parte explicanda videbimus, eum non solum, id quod hoc quidem loco facit, res singulas atque, ut cum philosophis loquar, individuas nominare infinitas, sed hanc notionem ei multo latius per omnem rerum naturam patuisse.

Philebo cum Protarcho haec omnia concedenti quidem sed quaerenti, cui bono disputata sint, Socrates respondet, factum hoc esse, quo cognoscatur, ut in rebus omnibus, sic in voluptate et scientia definienda neque unius vel generis tantum notionem esse exquirendam et hanc statim ad singula quaeque adhibendam neque in infinita hac rerum singularum, quae vel voluptate nos afficiant vel a nobis cognoscantur, varietate commorandum, sed varias utriusque partes ac species distinguendas. Subito vero hac dialectica ratione paullisper relicta rectiore via Socrates progredi velle videtur; namque ipsius boni notionem adducit, ad quam et voluptatem et scientiam exploret atque examinet, ut, utrum hominibus magis expetendum sit, decernere possit. Antea vero iterum iterumque affirmat, sibi vel dormienti vel vigilantia a deo quodam hoc responsum esse datum, neutrum illorum esse summum bonum, sed tertium aliquod utroque melius. Quo artificio more suo rei ipsius

146) τὸ μῆτε ἀρχὴν ἔχον μῆτε τελευτὴν ἄπειρον τυγχάνει τὸ εἶν. ἄπειρον ἄρα τὸ εἶν. Simplic. phys. f. 22, 6. Recte hoc definitionis conclusionisque genus ἀγροικότερον dicit Aristoteles metaph. I, 5. Cf. phys. I, 2, 3.

147) Philolaum quidem neque in dyade neque in paribus numeris, (qui, quamquam infinitum in se habent, numeri tamen sunt ideoque finiti) sed in iis, quae omni numero carerent, infiniti naturam posuisse et ipsius verba testantur, (τῶς ἀπειρῶ καὶ ἀνοήτῳ καὶ ἀλόγῳ φύσις τὸ ψεῦδος καὶ ὁ φθόνος ἐντί-ψεῦδος δὲ οὐδαμῶς ἐξ ἀριθμῶν ἐπιπνεῖ, Philolaus apud Stob. ecl. phys. I, p. 8. Heeren) et Boeckhii doctissime ostendit p. 53, sqq.

148) Parmenides v. 83—85. 101—108. (in edit. Karstenii.) Nihil vero in verbis οὐκ ἀτελεύτητον mutandum esse, quamvis antea unum οὐκ ἀτέλειστον dictum sit, (v. 59.) sed illud ad spatium, hoc ad tempus referendum esse censemus; cf. prolegg. ad Parm. p. 395, not. 18.

149) In Theaeteto eo loco, quo ostenditur, jam prima literarum cognosci posse et distingui, ἄλογα et ἄγνωστα nominat, quae vulgo ἀπειρα dicuntur; p. 202—208. Eadem in Phaedro sunt ἄτμητα illa, (individua) usque ad quae, consentiens cum iis, quae in Philebo dicit, species ab homine artis dialecticae perito distingui jubet. (p. 277, b.)

150) Hermanno ad p. 17, a. pro καὶ πολλὰ conjicienti τὰ πολλὰ (plerumque) eo minus adsentior, quia homines artis dialecticae ignari non solum unum, sed etiam multa et citius et tardius ponere solent, citius, dum unitate generis non recte cognita statim eam in partes explicant, tardius, dum nimis in unitate quasi deāxi varias ejus species parum observant.

novitatem declarat; nam quum omnino Socrates Platonicus, id quod supra vidimus, novas suas sententias a deorum aliqua traditione repetere solet, tum illud, quod in somnio se aliquid vidisse dicit, et in Cratylo invenimus¹⁵¹) et in Theaeteto,¹⁵²) ubi gravissimam illam de ideis doctrinam sibi quasi in somnio dicit obtigisse. Et novum sane erat, nec cum Socrate mentem verique scientiam nec cum Aristippi sectatoribus et omni hominum vulgo voluptatem finem bonorum dicere, sed medium aliquod inter utramque et ex utraque mixtum statuere, a qua ratione ipse Plato in conscribendo Gorgia admodum alienus fuerat. Dum vero boni ipsius notionem proponit, Pythagoreorum philosophiam ad ethicam Socratis doctrinam revocat, in qua quum utilia a summis bonis nondum satis discerni vidisset, ita eam amplificavit, ut absoluti et summi boni notionem quaereret. Hujus vero naturam talem esse debere intellexit, ut et ipsum sibi sufficeret neque alia ulla re indigeret et omni numero perfectum esset et propter se ipssm expeteretur, quum contra bona illa inferiora, quae relativa a philosophis dicuntur, non propter se sed propter summum bonum, si quidem ei consequendo inservirent, expeti possent. Quam summi boni notionem quum primum in Lyside proposuisset,¹⁵³) tum in Euthydemo, Menone, Gorgia eam in regia illa arte posuisset, quae a virtute perfecta civili non diversa et singulas omnes virtutes et artes hominum ac negotia complexa ad rectum finem dirigeret,¹⁵⁴) in Phaedro primum ultra bona humana ad beatam deorum vitam evolare ausus in convivio summum bonum, ad quod alia omnia referenda essent, in aeterno divinoque pulchro esse voluit, cujus sanctissimo amore casti purique animi impellerentur. In definiendo vero summo bono nihil magis spectandum esse censuit, quam ut ad bene beateque vivendum solum sibi sufficeret neque ulla alia re indigeret; (*τὸ ἰκανόν, τὸ αὐτάρακτος*) qua in re consentientes quidem habebat et Megaricos et Antisthenem,¹⁵⁵) Dum vero inquit, utrum voluptas an scientia sola ad vitam rectam beatamque sufficiat, facili negotio et invenit et ostendit, neque illam sine hac neque hanc sine illa expetendam esse, quamobrem ntrumque bonum esse negat, sed in summo bono, quod quidem homines assequi possint, illa duo conjuncta debere inesse affirmat. Voluptatis enim vitam contemplatus eam, nisi vel scientia vel memoria vel denique recte quaedam opinio eam comitetur, neque bonum aliquod esse neque appetendam demonstrat. Nam nec sine scientia homines scire posse, se voluptate aliqua affectos esse, nec sine memoria jucunda, quae aliquando experti sint, recordari, nec sine recta opinione vel re-

151) Crat. p. 439, c.

152) Theaet. p. 201, d. — Hos duos locos qui cum iis, quae in Philebo simillimo modo dicuntur, comparaverit, Stallbaum (prolegg. ad Phil. p. 33.) eo minus concedet, Platonem hac dicendi ratione significare voluisse, sententiam suam de tertio quodam et voluptate et scientia meliore nullam omnino ferre aut desiderare argumentorum confirmationem, quod infra vere argumentis satis, multis ac gravibus confirmari eam videmus.

153) Lys. p. 219. sqq.

154) Cf. prolegg. vol. II. ad Euthyd. p. 22. ad Men. p. 98. ad Gorg. p. 341.

155) D. L. VI, II. *αὐτάραξη τὴν ἀρετὴν εἶναι πρὸς εὐδαιμονίαν-αὐτάραξη τε εἶναι τὸν σοφόν.*

putatione de iis, quae jucunda futura essent, cogitare et deliberare.¹⁵⁶⁾ Haec omnia eo spectare facile intelligitur, ut cognoscamus, nullum naturae humanae actum ab aliis omnibus prorsus posse separari neque sensus, affectus, voluptates sine conscientiae quibusdam initiis esse. Haud aliter de sensuum perceptione judicandum eique semper jam aliquid cognitionis, memoriae, ratiocinationis admixtum esse in Theaeteto exposuerat. Quamobrem vitam istam unice voluptati praesenti deditam cum hebeti pulmonis marini vel ostreae vita comparat, haud aliter atque ibi eum, qui nihil, nisi quod sensibus perciperetur, verum esse censeret, non prudentiorem dixerat gyrino vel rana rudi et nondum satis formata.¹⁵⁷⁾ Ita dum imperfecta maxime et bruta omnium animalium nominat, simul indicat, memoriam certe aliquam atque opinionem ne animalibus quidem plerisque deesse.¹⁵⁸⁾ Omnino vero neque scientiam ullam neque virtutem esse posse, quae non cum praesentibus simul et praeterita et futura complecteretur, jam in Lachete ostenderat.¹⁵⁹⁾ Quod vero etiam mentem et scientiam solam et omni voluptate carentem sufficere sibi ideoque bonum esse negat, hac in re Platonem et aetate magis provectum et rectius ac mitius de rebus humanis judicantem agnoscimus. Namque in Theaeteto quidem conscribendo in vita philosophiae verique explorationi dedita summam atque unicam felicitatem ponebat.¹⁶⁰⁾ Sed ex quo admirabilem amoris vim ad hominum animos et honestissimis studiis impellendos et ad veri cognitionem excitandos cognovit, etiam affectus voluptatesque puriores aliquantum ad vitam beatam conferre sensit. Ita quum utrumque altero quasi supplemento suo indigeat, id demum bonum esse intelligitur, quod ex utroque mixto oriatur.¹⁶¹⁾ Nihilominus non eandem mentis ac voluptatis vidit esse dignitatem; nam quum menti divinae, supremae quum omnium rerum tum temperamenti illius causae, mens humana similis sit et cognata, puras ejus actiones, quae ad veri scientiam pertinent, non summum quidem bonum esse dicit, sed ab eo proxime abesse, ita ut secundum quasi menti praemium decernendum sit. Sic jam hic, dum ad tertium colloqui partem ejusque et acutissimam et res excelsas maxime et sublimes tractantem transit disputationem, ex longinquo nobis et mentem ipsam divinam atque aeternam, inexhaustum omnium bonorum fontem, et ejus cum humana communionem ostendit.

Antea enim quum infinitum et uni et definitae multitudini opposuisset, jam, dum in ipsam infiniti naturam inquirat, simul et finis et ejus, quod ex infinito et finito mixtum sit, notiones explicat, ut haec tria omnium rerum principia esse evincat. His vero jam quartum addit, supremam illam causam, quae efficiat, ut ubique et perpetuo finita cum infinitis misceantur. In his omnibus

156) p. 21, c. Videmus, scientiam eo loco proxime ad praesentia, memoriam ad praeterita, opinionem (δόξαν) vel reputationem (λογισμόν) ad futura referri.

157) Theaet. p. 161, c.

158) p. 22, 6. Deos quidem voluptatis nihil sentire infra addit p. 33, b.

159) Lach. p. 198. Cf. prolegg. p. 353.

160) Praestantissimus est Theaeteti de vitae publicis negotiis et philosophiae deditae discrimine locus p. 172 — 176.

161) Ut hic vita humana mente et affectu mixta dicitur, sic in Timaeo omnis rerum universitas mente et necessitate constare dicitur, (p. 48. μεμιγμένη ἢ τοῦδε τοῦ κόσμου γένεσις ἐξ ἀνάγκης τε καὶ τοῦ συστάσεως.)

eum Philolai vestigiis¹⁶²) insistere nemo negabit, qui recordatur, sapientissimum illum Pythagoreum docuisse, et omnem rerum universitatem ex finitis atque infinitis recte temperatam esse,¹⁶³) et supremam aliquam unitatem, omnium et numerorum et rerum radicem et principium, supra unitatem illam, quae esset in numeris, elatam esse statuendam.¹⁶⁴) Eo magis vero hic Pythagoreorum agnoscimus doctrinam, quia finiti natura in numero ponitur, cujus leges ac definitiones infinitum semper fugere dicitur. Sed id quoque a Pythagoreis repetit, quod finiti notionem multo minus accurate quam infinitum definivit; nam eadem, quae vulgo finita (*πεπερασμένα*) dicit, aliis locis vel ipso finis (*πέρας*) nomine vel fini cognata (*περαιοειδές*) nominat.¹⁶⁵) Namque eadem prorsus et est et esse debebat Pythagoreorum in hac re ambiguitas. Philolaus enim, quae ipse finientia, (*περαίνοντα*) non finita dicit, in numeris esse voluit; jam vero numeri videntur quidem res finitae esse, quia quisque numerus alios omnes quodammodo continet, ita ut definita quaedam multitudo sit, vere autem nihil aliud sunt numeri nisi rerum fines puraeque formae, quibus infinita materies continetur et ad certas leges formatur, quamobrem minus recte finiti, quam vel finientes vel fines dicuntur. Aggrediamur vero ad ipsas principiorum notiones explicandas. Et primum quidem infiniti naturam difficillimam perspectu esse Protarcho recte concedit Socrates. Nam quid est, quod ille dicit, in iis omnibus cerni infinitum, quae plus minusve vel majus aliquid et minus recipiant neque ad certum aliquem finem pervenerint? Quodsi quis de iis notionibus cogitet, quae a logicis relativae dicuntur atque absolutis opponuntur, neque suam propriam naturam habent, sed semper ad alia quaedam referuntur, ita ut, quae cum majoribus comparata parva dicimus, eadem, si cum minoribus compares, magna esse videantur, eum a Platonis sententia longissime aberrare censeo. Hic enim finem in numeris posuit, in quos ipsos illud quam maxime cadit, ut iidem cum aliis comparati modo magni videantur modo parvi; sic igitur numeri non finiti, sed infiniti nominandi essent. Ea vero infinita dicit, quae perpetuo se ipsis modo majora modo minora fiant, ita ut neque numero definiri possiat nec notionibus comprehendi.¹⁶⁶) Itaque in omni rerum exter-

162) Minus recte in his quatuor principiis Pythagoreorum quaternionem (*τετρακτύς*) invenisse sibi visus est Astius, (de v. et scr. Pl. p. 294.) quum *τετρακτύς* illa sanctissima, quam Philolaus sanitatis initium dicit, nihil nisi ipsos numeros, sive quatuor sive decem, (*ἡ τῆς δεκάδος τετρακτύς*) comprehenderit; cf. Boeckhii Philolaus p. 146.

163) Exordium fuit libri a Philolao de natura scripti: *φύσις ἐν τῷ κόσμῳ ἀρχομένη ἐξ ἀπειρῶν καὶ περαίνοντων, καὶ ὅλος κόσμος καὶ τὰ ἐν αὐτῷ πάντα.* (D. L. VIII, 85. cf. Boeckh. Phil. p. 45.) Cf. Stob. ecl. I, p. 454 *ἔργον ὅτι ἐκ περαίνοντων τε καὶ ἀπειρῶν ὁ τε κόσμος καὶ τὰ ἐν αὐτῷ συναρμόχθη.* Haec a Philolao desumpsisse Platonem etiam Proclus (Theol. Plat. III, 7.) testatur.

164) Syrian, ad Arist. metaph. XIII, p. 102. „Philolaus Deum dicens finem et infinitatem constituisse — ostendens ante duo principia unam et singularem causam, quam omnium principium esse affirmat;“ cf. Boeckh. p. 148.

165) Num alii Pythagorei *πεπερασμένα*, quae Philolaus *περαίνοντα*, dixerint, Aristotelis, qui suis saepe verbis alienas sententias proponit, (met. I, 5.) testimonio non satis evincitur.

166) Hanc cogitationis subtilitatem idioma Graecum assequitur, in quo saepissime aliquis *ἐαυτοῦ μέζων, μικρότερος κ. τ. λ.* dicitur.

narum mobilitate ac varietate, cujus puram notionem ab ipsis rebus prorsus avocata proponit, vult esse infiniti naturam. Quapropter ubicunque aliquid inter diversos vel multitudinis vel magnitudinis, sive ea est spatii sive vehementiae in ipsis actionibus rerum conspicuae, gradus animadvertit fluctuare, ubicunque materiem aliquam vidit a contrariis ad contraria citissime ferri,¹⁶⁷⁾ ibi infinitum suum agnovit. Idem est, quod Aristoteles testatur, Platonem infinitum istud Pythagoreorum, quod hi multis nominibus nominaverint, modo inaequale, modo magnum et parvum dixisse testatur.¹⁶⁸⁾ Novum sane et ingeniosum est, quod comparativi vim infinitam atque incertam vult esse, positivi certam ac finitam. Hanc vere Platonis sententiam fuisse, etiam ex iis apparebit, quae in quarta parte de voluptate dicentur inter extrema semper, nisi ratio ei adsit, fluctuante. Copiosius vero et distinctius ea, quae hic paucis adumbrantur, in Timaeo exposita sunt.¹⁶⁹⁾ Ibi enim per omnem rerum naturam diffusa infiniti natura dicitur, quae, quum omnium formarum capax ipsa omni omnino forma careat, quum perpetuo moveatur et novas induat formas, quum unitatis omnisque definitionis expers neque cerni nec nisi falsa quadam et supposita cogitatione comprehendi possit,¹⁷⁰⁾ infinitae isti materiae, in qua describenda multi erant Neo-Platonici,¹⁷¹⁾ simillima sane est, quamquam ipse Plato a materiae nomine abstinuit. Certius quidem et plenius hanc notionem Aristoteles ita constituit, ut a materia infinitam illam atque insitam omnibus rebus potentiam (*δύναμις*) discerneret, ex qua ad actionem (*ἐνέργεια*) perducta res singulae perpetuo fierent. Plato vero jam in hac definienda notione ultra Pythagoreos progressus, qui infinitum id tantum dixerant, quod vel numeris comprehendi non posset vel in ipsis numeris unitati repugnare videretur, neque satis hac in re eternum istud, quod spatio attribuitur, infinitum ab eo distinxerant, quod cogitari tantum potest,¹⁷²⁾ ita eos correxit, ut infiniti naturam ad perpetuum istum Heracliti motum atque ortum revocaret; nam infinitum id esse voluit, quod perpetuo et moveretur et mutaretur. — Finiti vero notio ita constituitur, ut ea contineantur, quaecunque plus minusve non recipiant neque perpetuo varientur ac mutantur, sed eadem perpetuo sint et eodem semper modo inter se invicem referantur, id quod maxime in omnes numerorum et modorum definitiones cadit. Neque igitur a numero neque a modo vel mensura, quippe quae numeris exprimenda sit, diversa est finis notio; est, ut cum philosophis loquar, quantitas, quae infinitas rerum qualitates ad certas numerorum leges ac formas revocat et efficit, ut singulae a singulis discerni possint; est aeterna aequalitas perpetuae isti varietati

167) Non solum magnitudinem, multitudinem, vehementiam motus, sed etiam calorem et frigus (p. 24, e.) in rebus illis fluctuantibus nominat, unde satis constat, Platonem de infinita aliqua materie cogitasse.

168) Arist. metaph. XIII, 1.

169) p. 50—52, d.

170) p. 52, b.

171) Quomodo Plotinus hanc rem tractaverit, in quaestionum de dialectica Plotini ratione cap. III. (p. 51. sqq.) pluribus exposui.

172) Cf. Boeckh. Philol. p. 99.

opposita; est immota illa Eleaticorum essentia, quae omnium rerum motum, quem Heraclitei docebant, coerceret, cohibet, consistere jubet; est forma, quae materiae insita, ut mens ubique molem agitat, in universo mundo rerum elementa et apte componit atque effingit et ad aeternum pulchritudinis exemplar excolit; est denique notionum summarum vel idearum unitas, quae partium varietatem continet et comprehendit. Minime vero assentimur Stallbaumo dicenti, Philolaum voluisse, finitum esse vim naturamque efficientem, quae, cum ceteris omnibus formam definitamque rationem impertiretur, tamen ipsa non inanis esset forma, sed concretam sibi haberet vim naturamque eam, quae revera esset.¹⁷³⁾ Nam tantum abest ut jam Philolaus, qui finita a numeris non distinguebat, hanc de iis notionem animo conceperit, ut ipse etiam Plato de iis aliter judicaverit, cui finita omnino nihil nisi inanes quodammodo sunt formae, quae per se ipsae nihil nec valeant neque efficiant; vim vero procreatricem iis et per eas infinito vel materiae aliunde venire putabat, ex quarto illo omnium rerum principio, de quo infra exponetur. Sic igitur hic quoque Plato priorum philosophorum de hac re definitiones et emendavit et amplificavit. Nam quum et Jonicarum scholarum physici et Democriti sectatores ea tantum finita esse dicerent, quae certis locorum temporumque spatiis finirentur, Pythagorei vero in solis numeris ejus notionem possuissent, Plato ad Parmenidem reversus, qui unum suum aeternum finitum dixerat, quia notio ejus certa ac definita esset, eandem constantem et definitam *οὐσίαν* quum ideis suis attribuisset, earum formas quidem, sed non totam vim ac naturam in numeris esse voluit.¹⁷⁴⁾ Quidquid igitur cogitari et ad generis vel speciei notionem revocari posset, id finitum dicebat, id quod ex omnibus, quae de eo saepius leviter tangit quam exponit, facile conjicias. Namque omnino negandum non est, eum finiti notionem minus accurate tractavisse quam infiniti, quum illam, parum sibi constans, unam modo modo variam esse dicat.¹⁷⁵⁾ Quod quamquam ita explicari quodammodo potest, ut finiti unitatem ad numerorum unitates, varietatem vero ad varias numerorum rationes et relationes referamus, malim tamen dicere, eum, quod, Pythagaeorum scilicet exemplum secutus, finiti ipsiusque finis notiones non recte distinxerit, hac de re diversa dixisse; nam quum finis unus sit, finita certe in se ipsa jam aliquam varietatem habent. Quamobrem rectius omnino egisset, si infinito finem, non finitum opposuisset, quod potius tertio rerum generi, mixtum dico, attribuendum fuit. Id ipsum Platonem minime fugisse videmus inde, quod mixtum et finito et infinito melius esse dicit, qua re omnino significat, utramque notionem per se nihil esse, nisi alia accedat, id quod eodem modo de cognatis illis for-

173) Prolegg. ad Phil. p. 40.

174) Distinctius quidem et definitius de hac re, ut solet, egit Aristoteles, dum varias vocabuli *πέρας* distinguit recte et distincte, metaph. IV, 17. — Neque *πέρας*, *τέλος*, *μέτρον*, quae singula suam habent vim, Plato, uti par erat, distinguit.

175) Cf. p. 23, e. *τὰ δύο τούτων πολλά ἐκατέρωθεν ἐσχισμένον καὶ διεσπασμένον ἰδόντες — νόησαι πῆ ποτε ἦν αὐτῶν ἓν καὶ πολλά ἐκάτερον*, et p. 26, d. *τὸ πέρας οὔτε πολλά εἶχεν οὔτ' ἐδυσκόλαινομεν ὡς οὐκ ἦν ἓν φύσει*.

mae et materiae, quantitatis et qualitatis notionibus dici potest.¹⁷⁶⁾ Mixti vero natura ita describitur, ut cum Heracliteis et Pythagoricis Parmenidea et conciliata et, quaecunque ex iis recepta sunt, admodum aucta atque amplificata videamus. Ipsum quidem actum, quo finita cum infinitis miscentur, generationem interdum nominat,¹⁷⁷⁾ priores illos et poetas et philosophos secutus, qui rerum omnium ex principiis contrariis originem ita significabant, ut hanc cum generatione et partu, principium vero et agens et patiens cum patre et matre compararent.¹⁷⁸⁾ Strictius vero de rerum singularum ortu dicit, finita vel numeros ac modos cum infinitis copulari et in unam naturam coalescere eoque nexu singula quaeque fieri. Sic, quum jam in Parmenide et sophista immotam istam Eleaticorum quietem movere instituisset, dum ostendit, necessario et unum in multa explicari et multa rursus in unum congregari, inter utrumque vero momento brevissimo mentisque acie vix comprehendendo transitum illum statuit, ut unum multa, multa unum¹⁷⁹⁾ fiant, nunc ea, quae ibi dialectica ratione disputaverat, principiis Pythagoreorum supplet. Mixtum vero quum *οὐσίαν* nominat, non quidem aeternam illam dicit, quam solis ideis attribuit, sed rerum singularum et mutabilium fluxam mobilemque naturam perpetuo quasi nascentem et orientem, sed ita, ut inde aliquid, quod vere sit, semper evadere videatur. (*γένεσις εἰς οὐσίαν.*) Etiam hic indicat, se non solum de voluptate et scientia, sed de rebus universis vel mixtis vel miscendis disputare, dicens, vitam cognitione et voluptate temperatam non haec duo tantum in se habere, sed in ea omnia infinita finitis colligari.¹⁸⁰⁾ Id vero Pythagoreis debetur, quod temperamentum illud contrariorum modo vocabulo a re musica desumpto harmoniam vel consonantiam, modo voce architectis propria symmetriam vel partium convenientiam vocat, quam invenit, ubicunque varia conjuncta et ita ad certos modos reducta cognovit, ut singulae totius partes ad supremum operis finem egregie conspirarent et quasi consonarent. Quamobrem exempla, quibus hanc rem illustrat, non solum ex arte musica repetit, sed eandem in varietate unitatem, aequalitatem, justam convenientiam et in anni tempestatibus recte temperatis, qua in re Eryximachus medicus in convivio amoris ubique in natura dominantis vim sibi cognovisse videbatur,¹⁸¹⁾ et in corporis sanitate, robore, pulchritudine agnoscit, quae summa fere ab antiquis hominibus vitae bona habebantur.¹⁸²⁾ Hoc ipsum vero, quod infinitorum cum fi-

176) Quod Hegelius in logica (opp. vol. III, p. 209.) dicit: „die Qualität ist die erste, unmittelbare Bestimmtheit, die Quantität die Bestimmtheit, die dem Sein gleichgültig geworden, eine Grenze, die eben so sehr keine ist,“ ei haud ita dissimile est, quod dicit Plato de quanto: τὸ πᾶσόν ἐστι (non: stabat sed: constitit) καὶ προῖόν ἐλαύσατο.

177) p. 26, e. τρίτον - τὸ τούτων ἔκγονον — γένεσιν εἰς οὐσίαν ἐκ τῶν μετὰ τοῦ πέρατος ἀπειρασμένων μέτρων. Etiam plenius in Timaeo p. 50, d. Nec non suavissima illa de amoris ex luxu et inopiae concubitu origine fabella, quam in convivio Socrates ut a Diotima acceptam narrat, quodammodo huc pertinet.

178) Cf. prolegg. ad soph. p. 556, not. 14.

179) Cf. prolegg. ad Parm. p. 287. sqq. ad soph. p. 457. sqq.

180) p. 27, d. οὐ γὰρ δυοῖν τινοῖν ἐστὶ μικτὸς ἔκλεινος, ἀλλὰ ξυμπάντων τῶν ἀπειρῶν ὑπὸ τοῦ πέρατος δεδεμένων.

181) Conviv. p. 188.

182) Cf. Meno p. 87, e. Gorg. p. 451, e. Alios locos adduxit Stallbaumus in edit. Phil. p. 169.

nitatis nexum pulchritudinis causam dicit, ad pulchri notionem recte definiendam plurimum valere infra videbimus. Hanc igitur moderationem quasi suam deam, pravitatis omnis immoderataeque licentiae adversariam, voluptati Philebi opponit, quam ipsam sine illa ne servari quidem posse rectissime dicit.¹⁸³⁾ — Denique vero ad haec tria principia, quibus nihil aliud definitur, nisi et fieri omnia et ex duobus elementis contrariis fieri,¹⁸⁴⁾ quartum debet accedere, quod ut illa misceantur efficiat; nihil enim eorum, quae fiunt, sine causa fieri potest. Hoc summum rerum principium dum Plato naturam causae efficientis dicit eundemque actum, quem modo ortum dixerat, jam vel creationem vel formationem nominat,¹⁸⁵⁾ Pythagoreorum doctrinam hic quoque corrigit; nam suprema illa Philebi unitas non vis aliqua rerum omnium procreatrix erat, sed numerorum tantum omnium principium et radix. Simul vero disputationem in praegressa dialogi parte inceptam ad campum multo latiore traducit; nam quamvis unitas generis finito, singularum rerum varietas infinito, mixto denique partium, quae eadem generis notione continentur, definita multitudo respondeat, hic tamen non amplius de generis, speciei, individuorum notionibus agitur, sed infinitum est omnium rerum materies, finitum forma. Haec omnia vero jam suprema illa unitate cognoscuntur colligata, qua sublata omnis rerum et cognitio et veritas dilabatur atque evanescet.¹⁸⁶⁾ Quatuor igitur haec principia, *ἄπειρον, πέρας, μίξιν οὐσίαν, μίξεως αἰτίαν* dum proponit, quae ab Aristotele recepta variisque modis in variis philosophiae partibus immutata sunt,¹⁸⁷⁾ jam iis praeclaudit, quae postea in Timaeo exposuit.¹⁸⁸⁾ Quum vero Socrates et consentienti Protarcho et Philebo invito cedenti et infiniti veram naturam ignoranti bonum aliquod esse affirmat, quod ad voluptatem accedere debeat,¹⁸⁹⁾ jam se ad sublimiorem universi mundi contemplationem transire indicat. — At quaerat aliquis, quid Protarchus sibi voluerit monens, etiam quinto opus esse principio, quod vim discernendi vel discernendi habeat, quam opinionem Socrates non rejicit, sed ad aliam aliquam disputatio-

183) p. 26, c. Egregie hic verborum *ἀποτρέφειν* et *ἀποσώζειν* oppositione exprimitur, voluptatem moderatione non, ut homines voluptarii putent, perdit et tolli, sed servari atque augeri.

184) p. 27, a. *τὰ μὲν γιγνόμενα καὶ ἐξ ὧν γίνονται πάντα τὰ τοιαῦτα παρέσχετο ἡμῖν γέννη.* In hac enumeratione unum quidem trium illorum membrorum deesse videtur, sed et infinitum et finitum, ex quibus fiant mixta, altero membro comprehenduntur.

185) *τὸ ποιοῦν, δημιουργοῦν*, p. 27, a. b.

186) Cf. Parm. p. 164—65.

187) Ut Plato mixtum ex finitis atque infinitis, sic Aristoteles (metaph. VI, 3.) ex materie et forma (*εἶδος, μορφή*) componit *οὐσίαν*, hanc vero non ipsis addit principiis, sed duo alia addit: *τὸ πρῶτον κινουόν, τὸ οὐ ἔνεκα*. (phys. II, 3, sqq.) In logicis vero haec quatuor principia ita definit: *τὸ εἶναι ὄντων ἀνάγκη τοῦτο εἶναι*, (materies quasi vel iudicii vel syllogismi) *τὸ τί ἦν εἶναι*, (forma vel ipsa notio) *τί πρῶτον ἐτίθησε*, (causa) *τὸ τίος ἔνεκα*, (ratio et finis) anal. post. II, II.

188) Tim. p. 50, c. sqq. *γέννη τριτά, τὸ μὲν γιγνόμενον, τὸ δὲ ἐν ᾧ γίνονται, τὸ δ' ὄθεν ἀφομοιούμενον γίνεται τὸ γιγνόμενον.*

189) p. 27, e. Receptam a Stallbaumo Stephani conjecturam *ὃ παρέσχετο τι μέρος ταῖς ἡδοναῖς ἀγαθοῦ* pro vulgata *ὡς* non censeo necessariam, quum absolute dicatur: nam (*ὡς*) voluptatibus boni aliqua pars afferatur; (eamque ob causam nobis aliud quid quam infiniti natura quaerendum est) certe, si quid mutandum esset, propius a vulgata abesset *ὅσα*.

nem reponit.¹⁹⁰⁾ Memores vero eorum, quae Plato de notionibus differentiae (*ἐτερότης*) et ejus, quod non sit, (*τὸ μὴ ὄν*) in Parmenide indicavit, in sophista accuratissime exposuit,¹⁹¹⁾ non dubitamus, quin de eadem hic re cogitandum sit. Indicatur igitur principium aliquod secretionis vel disjunctionis, quod singula inter se distineat et efficiat, ut nos ea discernere ratione possimus, quod principium quamquam causae procreatrici oppositum esse videtur, vere tamen ejus altera quasi pars est; nam ubicunque singulae res fiunt, ita semper fiunt, ut inter se diversa sint et suam quaeque aut vitam aut omnino condicionem habeant. Quam gravissimam sententiam hic quidem, ubi de contrariis miscendis potissimum disputatur, Plato amplius non est persecutus; sed arripuit eam Aristoteles et ita ea usus est, ut quatuor illis principiis quintum addiderit, quod privationem (*στέρησις*) dicere solet.¹⁹²⁾

Ipsam vero quarti principii vel causae efficientis notionem ita definit Plato, ut, quamvis etiam hic aliqua ex Pythagoreorum doctrina receperit, pleraque tamen longe ultra eam progressus prorsus nova novoque modo doceat.¹⁹³⁾ Nam universum quidem mundum ab una divina mente sapientissime regi, temperari, componi et certissimos esse astrorum motus et circuitus, certas annorum tempestates ac vicissitudines, praeclarum denique rerum omnium ordinem, haec omnia jam Socrates ab Anaxagora desumpta ita amplificaverat, ut animum humanum cum divina cognatione aliqua nexum esse ideoque a natura sapientiam virtutemque, per quam supremo numini similior redderetur, appetere ostenderet.¹⁹⁴⁾ Quam sententiam si Plato identidem jam ab antiquis hominibus inventam dicit, mihi quidem non solum de Anaxagora, sed de antiquissima illa persuasionem a poetis tantum non omnibus confirmata cogitasse videtur, res omnes summi numinis, cujus nutui omnia pareant, sapientissime administrari, quamobrem supremam illam mentem, popularem opinionem secutus, Jovem nuncupat.¹⁹⁵⁾ Quodsi in eos invehitur, qui hunc mundum temere et sine ratione exortum esse vel caeco quodam casu in hunc pulcherrimum ordinem coisse putent, id ita Leucippum et Democritum tangit, ut minime dubitem, quin imprimis de his atomorum inventoribus dictum

190) p. 23, e.

191) Cf. prolegg. ad Parm. p. 293, sqq. ad soph. p. 464, sqq.

192) Arist. metaph. IV, 22, VI, 7, phys. I, 9. — Schleiermacherum, (prolegg. ad Phil. p. 130.) qui illam *τὸ μὴ ὄν* notionem hic eam ob causam a Platone non adhibitam esse dicit, quia eam Pythagoreorum sermone usus infiniti nomine nominare voluerit, fugerat, istud *μὴ ὄν* prorsus diversum ab hac infiniti notionem esse.

193) Nova se dicere velle ipse Plato indicat, dum Socratem dicentem facit, se non aliena tantum sine periculo dicere velle, sed ipsum cum auditoribus periculi participem esse; p. 29, a.

194) Xen. memorab. I, 4, S. IV, 3, 14. Cf. Cic. de n. d. II, 6, III, 11. Ceterum facile cognoscas, in Socratis verbis duplicis argumentationis, qua Deum esse demonstrari solet, cosmologicae, quae dicitur, et teleologicae inesse initia.

195) Platonem saepe sapientiam philosophorum etiam talium, qui proxima ante eum aetate vixerant, a remotiore antiquitate repetere ostendimus in prolegg. ad soph. p. 557, sqq.

sit.¹⁹⁶) Id vero novum est, quod universum mundum corpus divinae mentis dicit,¹⁹⁷) quod in natura divina non minus quam in humana mentem ab anima distinguit, illam vero neque diis neque hominibus unquam sine hac esse posse affirmat,¹⁹⁸) quod mentem humanam, quamvis solam, nisi voluptas aliqua animo percipiatur, ad bene beateque vivendum non censeat sufficere, maxime tamen supremæ omnium causæ cognatam atque affinem dicit.¹⁹⁹) Quamquam vero id, quod corpus humanum ex iisdem, quibus omnem rerum universitatem, constare putat elementis, jam Empedocles praeiverat,²⁰⁰) et, quod mentem humanam ex divina quasi decerptam et delibatam dicit, idem jam Pythagorei quidam docuisse feruntur,²⁰¹) vere tamen Platonicum esse videtur, quod elementa illa, quibus universum constat, multa puriora et pulchriora dicuntur, quam corporis humani, quæ illis perpetuo alantur et nutriantur. Est enim hæc eadem pia coeli coelestiumque rerum reverentia, quam, a Pythagoreis scilicet excitatam, et in politico²⁰²) et in Phaedro invenimus; namque in illo vitam humanam ac terrestrem exilem imaginem vitæ universæ ac coelestis dixerat, in hoc vero sedem idearum in loco adeo supra coelum elato posuerat, in quo ne dii quidem vivere solerent, sed quotidie ad illum curribus eveci in loca infra coelum sita redire.²⁰³) Etiam quod regiam quidem mentem animumque regium in Jovis natura dicit esse, quia in ea sit vis illa procreatrix, in aliis vero alia pulchra esse, in memoriam nobis revocat ea, quæ in Phaedro de diversa animorum, quorum quisque suum aliquando deum secutus fuerit, natura dicta sunt.²⁰⁴) Ad totam vero

- 196) Quamquam impiae istae opiniones illo tempore non minus sedulo, quam hoc nostro, a sophistis aliisque frigidissimæ sapientiæ sectatoribus, quos Plato in sophista (p. 246, a.) omnia a coelo ad terram deripere neque quidquam verum habere dicit, nisi quod manibus contrectare possint, circumferebantur et insipienti multitudini venditabantur, multo certius tamen, quam Stallbaumus facere ausus erat, (proleg. ad Phil. p. 48.) imprimis Democritum istius doctrinæ antesignanum hic tangi affirmo.
- 197) Cf. Phaedr. p. 246, b. *πλάττομεν οὐτε ἰδόντες οὐδ' ἰκανῶς νοήσαντες θεὸν ἀθάνατον τι ζῶον, ἔχον μὲν ψυχὴν, ἔχον δὲ σῶμα, τὸν αἰὲ δὲ χρόνον ταῦτα ξυμπλεκυότα.* Frustra hæc emergentis interdum in Platonis animo pantheismi, qui dicitur, initia negaveris, quamvis ille, si quis alius, ab hac doctrina alienus esset.
- 198) Plato animam et mentem, quas Anaxagoras nondum distinxerat, (Cf. Arist. de anima I, 2.) in sophista primum (p. 249.) et Phaedro (p. 247, d. e.) discernere coepit, qua in re eum Aristoteles ita secutus est, ut immotam mentis naturam etiam subtilius eo describeret, (metaph. XI. de anima III, 4.)
- 199) p. 30, d. Vocabulum illud *γενούσσης* quamvis infelicissimæ effectum, nuper etiam a C. F. Hermannō condemnatum, eo minus loco movere audeo, quod Plato in eo componendo, nisi fallor, recordatus est, antiquam radicis *νοέω* formam fuisse *γνοέω*. (*γνοέω*.)
- 200) Empedocles v. 55. sqq. ed Karsten. — Quod Plato per totam rerum naturam etiam terram diffusam dicit, (*γῆ ἐν τῷ παντί*, p. 29, d.) referendum videtur ad Anaxagoræ de luna (D. L. II, S. Plat. apol. p. 14.) aliisque, uti videtur, astris sententiam.
- 201) D. L. VIII, 28. [*εἶναι τὴν ψυχὴν ἀπόπλασμα αἰθέρος*] Cic. de n. d. I, 11. Cato major c. 21. [audiebam Pythagoram Pythagoreosque omnes — numquam dubitasse, quin ex universa mente divina delibatos animos haberemus] Cf. Stallb. prolegg. ad Phil. p. 45, sqq.
- 202) In notissima itla de mundi conversionibus fabula p. 269 — 75. Ut hic p. 30 b. *τὰ μεγάλα μέρη [τοῦ κόσμου]* rebus terrestribus, sic ibi (p. 271, d.) locis terrestribus *τὰ τοῦ κόσμου μέρη* opponuntur. Sic natura humana est ὁ μικρὸς κόσμος, ut dici solet, et τοῦ μακροῦ κόσμου imago.
- 203) Phaedr. p. 246. sqq.
- 204) Phaedr. p. 247. [*ὁ μέγας ἡγεμὼν ἐν οὐρανῷ Ζεὺς*] 252. sqq.

dialogi rationem non solum hoc pertinet maxime, quod causa suprema neque coeca quaedam suique non conscia vis neque nuda aliqua unitatis notio vitae animaeque expers dicitur, sed etiam hoc, quod hanc divinam mentem non sine ipsius mundi, qui ab eo regatur atque animetur, corpore esse ostenditur, qua re philosophus magis indicat quam clare enuntiat, etiam in numinis supremi natura esse aliquam in unitate varietatem. Quapropter pulchritudinem, quam antea ex finiti infinitique nexu explicaverat, maximam divinamque ex universo mundo ejusque partibus egregie compositis conspicit elucentem.²⁰⁵⁾ Tandem vero ad propositam quaestionem redit, dum indicat, eandem illam supremam mentem et summum bonorum esse et ab ea mentem humanam ejusque actiones multo propius abesse quam voluptatem, cujus natura sit varia, multiplex, in genere infinitorum ponenda, quae ex se ipsa neque initium nec finem nec medias partes habeant.²⁰⁶⁾ Optime vero his omnibus ea absolvuntur et supplentur, quae in Gorgia de necessario virtutis humanae cum universi mundi ordine ac legibus nexu disputata sunt.²⁰⁷⁾

Postquam ita demonstratum est, scientiam finitorum, voluptatem infinitorum generi esse accensendam, ipsam vero mentem humanam divinae similem et cognatam esse, ipsa et voluptatis et cognitionis origo ac natura explicanda erat, ut argumentis ex recta harum rerum observatione repetitis exploraretur, num illud recte factum esset. Quodsi Stallbaumus aliquando mirabatur, quod, quum tam copiose de voluptate ageretur, aut parum aut nihil de scientiae natura atque origine additum esset ideoque tristi quodam fato eam disputationis partem, in qua de hac re esset expositum, periisse putabat, ²⁰⁸⁾ ipse postea intellexit, nihil tali expositione opus fuisse. Nam tam plene atque accurate jam in Theaeteto de scientiae ortu variisque gradibus egerat Plato, ut ea hic non iteranda esse existimaret.²⁰⁹⁾ Quamquam interdum ea, quae ibi inventa sunt, hic paullisper corrigi atque immutari videbimus. Neque quisquam facile putaverit, Platonem sibi contradixisse, quod, quamvis voluptatem ipsam infinitam dixerit, eam in mixta tantum natura existere posse contendat; nam infinita per se nihil esse, nisi cum iis infinita copulentur, modo vidimus; quamobrem ut voluptas, cujus ipsa quidem notio ad infiniti genus pertinet, vere percipi posset, natura composita vel mixta, ut dicere solemus, objecto opus sane erat. Voluptatem vero esse in iis, quae non stabilem habeant naturam et inter majorem semper minoremve gradum fluctuent, jam inde statim cognoscitur, quod dolorem sibi et oppositum habet et affinem; scientiae autem notio multo est simplicior, et, quamvis varii ejus quoque sint gradus, variae species, ipsa tamen mi-

205) In Phaedro quidem ipsam pulchritudinem ultra coelum ex omni mortalium conspectu videtur remove, [p. 250, b.] at clarissimam ejus imaginem etiam hominum oculis praebere concedit. [p. 250, d.]

206) Ut omnia finita, sic etiam bonarum artium opera vult, vivi corporis instar, et caput et pedes quasi et partes medias habere in Phaedro p. 264, c., quapropter Lysiae oratiunculam, ut quae eorum nihil habuerit, vehementer condemnat.

207) Cf. prolegg. ad Gorg. p. 352. sqq.

208) Stallb. prolegg. ad Phil. edit. I. p. LXXIX.

209) Cf. prolegg. ad Theaet. p. 44. sqq.

nus voluptate varia ac mobilis est, sed, quo est perfectior, eo propius ad rerum aeternarum constantiam accedit. Hunc necessarium doloris et gaudii nexum, de quo jam in Gorgia disputaverat,²¹⁰⁾ quem in Phaedone elegantissima comparatione significaverat,²¹¹⁾ hic ex intimis quasi naturae humanae penetralibus tanto acumine explicat, ut haec universa disputatio etiam nobis principia illa praecipiat, unde in talium rerum contemplatione exordiendum sit. Intellexerat enim et voluptatem et dolorem et perpetuo et necessario comitari vitales illas functiones, quarum et oppositione et successione natura humana ex corpore scilicet et animo mixta et constat et servatur; nam nullo unquam vel voluptatis vel doloris affectu tangi non hominum sed fortasse deorum esse cognoverat.²¹²⁾ Ubicunque igitur natura hominum re aliqua indigeret ad vitam ac salutem necessaria, ibi dolorem percipi, expleto vero desiderio voluptatem dolori succedere viderat. Quamobrem Pythagoreorum vocabulo recepto voluptate restitutam harmoniam vel omnium virium concentum atque aequabilitatem indicari dicit, et quum omni omnino vel inopiae, vacuitati, privationi vel corruptioni vel denique consumptioni atque interitui naturae humanae dolorem sensisset adhaerere, voluptatem omni repletionis, incrementi, sanitatis genere, justa denique vivendi ratione effici cognoverat.²¹³⁾ Et quum Heraclitei omnia semper et oriri et interire putassent, Plato, eos hac in re secutus, voluptatis ac doloris et nexu et successione perpetuam illam omnium rerum in contraria mutationem, sive ortum atque interitum sive secretionem et mixtionem dixeris, sensibus et corporis et animi percipi dixit. At nos quidem in hac disputatione aliquid desiderare libere profiteamur; namque quum haec definitio ad eos tantum affectus pertinere videatur, qui aut solius corporis sunt aut corporis simul atque animi, non ostendit, quomodo etiam ad puriores illos, qui solo animo percipiuntur, adhiberi possit. Verum enim vero ipse philosophus ea quae huic loco deesse videntur, postea in nono de republica libro optime supplevit, ita ut evinceret, etiam animi affectus aut ex penuria aliqua aut ex expletionem nasci.²¹⁴⁾ Totam vero hanc materiem in Timaeo brevius quidem et ita, ut haec in Philebo disputatio posteriori illi supponeretur, sed, nisi fallor, multo distinctius et planius retractavit.²¹⁵⁾ Distinguuntur vero tria affectionum sive jucundarum sive molestarum genera, corporis, animi, utriusque; quum vero eae, quae solius corporis sunt neque

210) Gorg. p. 496. sqq. Cf. prolegg. ad Gorg. p. 379. sqq.

211) Phaedo p. 60, b.

212) p. 33, b. τὸ μὴ χαίρειν μηδὲ λυπεῖσθαι πάντων τῶν βίων ἐστὶ θεϊότατος. Cui opinioni non repugnant, quae in Phaedro de beatissima vita dicuntur, quum ibi poetarum more de rebus divinis enarraverit; accedit, quod constantem vitae beatitudinem omnino a voluptate vel laetitia, quae ultro citroque perpetuo movetur, distinguendam duxit. Ceterum jam hic Cynicos tangit, qui nescii, se homines esse, nec gaudere nec dolere summum bonum habebant. — Similis huic de diis sententiae est illa, quam Plato identidem enuntiat, deos non philosophari, quod summam habeant sapientiam; cf. Lys. p. 218, a. conviv. p. 203, e.

213) Haud aliter in convivio [p. 199, c. sqq.] ostenditur, amorem nihil esse nisi naturae humanae desiderium, iis, quibus indigeat, sese explendi.

214) de rep. IX, p. 583. sqq. Inscientiam vel stultitiam ibi [p. 585, b.] vacuitatem, scientiam vero et rectam rationem expletionem animi dicit.

215) Tim. p. 64—65, d.

animum tangunt, a nobis omnino non sentiantur,²¹⁶⁾ de iis tantum agitur, quae aut animi solius sint aut utriusque. Ubi vero affectiones corporis usque ad animum perveniant, ibi sensuum perceptionem (*αἰσθησιν*) corpori et animo communem oriri dicit, quam dum ita describit, ut ea universam hominis naturam uno quasi ictu concuti dicat, jam nervis, ut hodie dicunt, vibrandis sensus oriri divinasse quodammodo videtur.²¹⁷⁾ At quum sensuum perceptio rebus praesentibus tantum excitari possit, omnem de rebus vel praeteritis vel futuris sive dolorem sive voluptatem solius animi esse docet; praeterita enim vel bona vel mala memoria ac recordatione, futura spe metuque animos nostros vel gaudio vel tristitia afficere. Facile igitur videmus, prorsus eodem modo, quo in Theaeteto disputatio a primis cognitionis initiis ad perfectiores usque scientiae gradus adscendit, hic colloquium ab affectibus mixtis minusque puris ad puriores atque immixtos progredi describendos. Ut vero ibi demonstratum est, jam in sensuum perceptionibus esse semina quaedam altioris cognitionis, ita hic ostenditur, jam in ipsa voluptate, quam homines quidem sentiant, majus aliquid esse, quo supra naturas rationis expertes extollantur. Et memoriam quidem rectius hic, quam in Theaeteto, definit, quia ab eo ipsum reminiscendi actum (*ἀνάμνησιν*) distinguit.²¹⁸⁾ Cupiditatis vero vel appetitus naturam hic primum a Platone explicari videmus; intellexerat enim, cupiditatem animi, non corporis esse actum; nam quum ea tantum expeterentur, quibus careremus,²¹⁹⁾ corpus, quippe quod nullis nisi praesentibus rebus tangeretur, nihil omnino expetere posse; cognoverat vero id quoque, cupiditatem ex recordatione et spe mixtam esse; nam sperari quidem futura, sed ea tantum sperari posse, quae jam aliquando a nobis percepta essent.²²⁰⁾ Mox vero patet, omnes hos affectus, quamvis solius animi sint, medium quendam et suspensum in-

216) Quaerentibus nobis quae sint illae corporis mutationes ab animo non perceptae, ipse Plato nos neque nos crescere neque alia multa, quae in corpore fiant, sentire respondet; p. 43, b.

217) Uberius sane pro diverso ejus dialogi consilio de sensuum perceptione egit in Theaeteto p. 156. sqq.

218) Memoriae vim jam in Theaeteto [p. 163.] descripserat, at recordationem ibi magis in imagine a venatu columbarum repetita significaverat, [p. 197, b. sqq.] quam verbis definiverat. — Aristoteles, dum memoriam vult esse *φαντασματος ως εικόνας οὐ φαντασμα ἑστis*, recordationem tum fieri, *εἴαν τις ἀναλαμβάνῃ ἣν πρότερον εἶχεν ἐπιστήμην ἢ αἰσθησιν*, [περὶ μνήμης καὶ ἀνάμνησιν cap. I, II.] Platonis rationem ita sequitur, ut eam scite suppleat; nam memoriam videt non esse posse sine imaginatione, [*φαντασία*] reminisci vero animum non modo eorum, quae senserit, sed eorum quoque, quae mente cognoverit.

219) Cf. conv. p. 200.

220) Cum hac definitione minus consentire videtur, quod p. 35, a. tum, ubi primum animus aliquid concupiscat, expetere dicitur, quorum ne memoriam quidem ullam habere possit; at nolim hoc ita cum Schleiermacherso [prolegg. ad Phil. p. 132.] explicare, ut dicam, recordationem vitae praeteritae ante hanc nostram aetate hic etiam ad res sensu percipiendas referri; nam et in Phaedro et in Phaedone cognitionis tantum et notionum vitae illius praeteritae, non eorum, quae quis vel senserit vel corpore passus sit, memoriam esse contenditur, id quod unice cum Platonis ratione convenit. Videtur vero, ubi de cupidine primum excitata agit, de coeco illo naturae instinctu cogitare, quo pulsus animus minus sui conscius ea, quae nondum viderit, divinatione quadam praecipiat. — Ceterum etiam Aristoteles, non multum a Platone discedens, nullum appetitum, nullam cupidinem sine reputatione aliqua animi esse posse docet, [de anima III, 10 *τὸ ὀρεκτὸν κινεῖ καὶ διὰ τοῦτο ἢ διάνοια κινεῖ*.]

ter dolorem ac voluptatem locum tenere, quum et corporis affectionibus excitari soleant et modo vehementiores sint modo remissiores, multum vero ab aequalitate illa et constantia absint, quae menti ac scientiae conveniat. Duplici vero modo illos animi affectus cum corporis aliqua affectione mixtos esse ostenditur; namque aut contrarios esse corporis animique affectus et modo voluptatem corporis metu ac tristi recordatione infringi modo dolorem laetiore sive memoria sive spe leniri, aut esse eosdem, ita ut modo molestia modo voluptas duplicetur. Puriores igitur animi voluptates et voluptatis expertes et nullo corporis sensu motae quaerendae sunt, quae ut inveniri possint, primum alias voluptates veras et bonas, alias falsas ac pravas esse ostendendum est.

Esse vero et veras voluptates et falsas, non solum ab Aristippi sectatoribus, a quibus voluptatis species omnino non discerni vidimus, sed etiam a Protagoreis istis in dubitationem vocabatur, qui ne sensus quidem neque opiniones sensuum ope conceptas, nedum affectus falli unquam posse sibi persuaserant.²²¹⁾ Quamobrem in his refellendis proxime sequitur argumentationem illam, qua ad Protagorae doctrinam refutandam in Theaeteto usus erat. Nam quum ibi et evicisset, esse omnino falsas opiniones, et ostendisset, quomodo fieret, ut in opinando et iudicando saepissime falleremur, haec omnia ita ad hanc quaestionem adhibet, ut demonstret, quum opiniones modo verae sint modo falsae, nulla vero voluptas sine opinione aliqua esse possit, etiam voluptates et veras et falsas esse; nam non minus, quam opiniones, etiam voluptates objecta sua, ut cum grammaticis loquar, habere, ex quorum notionibus atque imaginibus vel minus recte conceptis vel obscuratis vel confusis et permutatis omnis non minus voluptatis, quam opinionis error exoriatur. Qua in re paucis repetit, quae et in Theaeteto²²²⁾ et in sophista²²³⁾ exposuit, opinionem esse colloquium, quod solus secum animus habeat, ita ut quaevis opinio iudicium sit verbis quamvis non ore pronunciatis conceptum; quum vero ista iudicia falsa saepe sint, inde efficit, etiam opiniones esse posse falsas. Id quod jam inde efficitur, quod suam quaeque voluptas vel dolor quisque naturam vel qualitatem habere dicitur; nam quum in Cratylo, Theaeteto, sophista demonstratum sit, ubique, ubi de rebus aliquid praedicetur, errori locum patere et iudicia modo vera modo falsa esse, etiam id non dubitari posse Plato intellexerat, quin falso saepe affectus nostros vel voluptates diceremus vel dolores, qui jure meritoque non ita dicendi essent, dummodo recta atque integra voluptatis dolorisque notio servaretur. Quinque vero deinceps erroris, ex quo falsi illi affectus oriantur, fontes ita explicantur, ut eadem fere via ac ratione interdum procedat disputatio, qua in Theaeteto de omni omnino erroris origine expositum erat. Primum enim falsae illae imagines, quas ex rebus aut minus recte visis et memoriae impressis aut minus fideliter servatis enasci et falsas efficere opiniones ibi demonstratum est, hic modo vanos dolores modo voluptates falsas excitare dicuntur; qua

221) Cf. prolegg. ad Theaet. p. 8. sqq.

222) p. 189, c. sqq.

223) p. 264.

in re quod et animus cum libro, cui memoria inscribat, quae sensibus percepta sint, et vis imaginationis, quae perpetuo adhaeret memoriae, cum pictore comparatur, qui rerum imagines ab ipsis rebus abstractas in animo depingat, utrumque sane aptius rei que convenientius animi naturam exprimit, quam ista in Theaeteto memoriae modo cum tabula cerea modo cum columbario variis columbis repleto comparatio.²²⁴⁾ Deinde vero etiam ex diversis corporis animique affectibus juxta se positos errores affectuum oriri dicuntur, ita ut modo praesentes dolores laetiore sive spe sive recordatione, modo voluptates vel metu vel tristium rerum memoria superentur; id quod simillimum sane est illi in Theaeteto expositioni, in qua docebatur, errores satis multos ex transpositione duarum propin quarum in animo imaginum enasci.²²⁵⁾ Tertiam quandam falsorum affectuum causam ipsam morum pravitatem Plato existimavit; viderat enim, opiniones quidem eas tantum bonas dici, quae verae, malas, quae falsae essent, affectus vero bonos et malos non solum eos nominari, qui veris falsive opinionibus excitarentur, sed etiam tales, qui necessario vitam vel virtuti deditam diisque acceptam vel pravam invisamque diis sequerentur. Id quod eo loco indicat, quo dicit, animis bonorum, quippe qui a diis diligerentur, vera plerumque, malorum falsa inscripta esse idque praecipue in diversis expectationibus cerni, quas utrique de rebus futuris concipiant; omnino igitur etiam aliam eamque magnam esse et dolorum et voluptatum pravitatem ex errore non explicandam.²²⁶⁾ Qua in re quantum Plato et a Socratica ratione discesserit, virtutem esse scientiam, peccata vero omnia ex inscientia veri enasci, et ad ethicam purissimae religionis doctrinam accesserit, vix opus erit monuisse.²²⁷⁾ Mox vero altera pravitatis affectuum causa additur iis omnino propria neque cum opinionibus communis, vehementiam dico nimiamque magnitudinem, quae sanctissimis moderationis legibus violatis ad superbiam atque effrenatam licentiam, (*ὕβρις*) denique ad pessima quaeque delabitur; quam vehementiam modum certosque, qui sunt rebus statuti, fines pro libidine transgredientem jam per se ipsam malam et turpem esse declaratur.²²⁸⁾ At

224) Cf. Theaet. p. 191—94. 199—200. — Error, qui ex rebus remotioribus minus clare conspectis ideoque cum aliis similibus confusis enascitur, simillime in utroque dialogo describitur, Theaet. p. 191, b. Phil. p. 38, c. d. — Mirretur fortasse aliquis Platonem his locis eorum, quae de cognitionis ex memoria vitae prioris origine et de insitis ex eadem illa vita animo humano notionibus docuerit, oblitum mentem eodem fere modo, quo Aristotelem, [de anima II, 5.] cum vacua tabula figuris extrinsecus replenda comparare; at eum sibi minime repugnare videbimus recordantes, nec singularum eum rerum cognitionem sed idearum intelligentiam ex vita superiore repetere, neque has ipsas plenas et puras animis innasci, sed sensim disciplina excitari, in memoriam revocari, purgari. Quamobrem nos quidem etiam Aristotelis de hac re sententiam minus, quam vulgo putatur, a Platonica diversam putamus. Accedit discrimen τοῦ παθητικοῦ καὶ ποιητικοῦ νοῦ ab Aristotele inventum.

225) Phil. p. 41, c — 42, c. Cf. Theaet. p. 193.

226) p. 40, e. 41, a. De voluptatibus illis vel doloribus sua natura malis et turpibus uno verbo monuisse satis habet, quia in hunc campum in hoc quidem dialogo sibi non excurrendum viderat; quod utinam in alio quodam fecisset!

227) Cui non in mentem veniat sanctissimi effati: ὁ ἀγαθὸς ἄνθρωπος ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ θεσσαυροῦ [τῆς καρδίας] ἐκβάλλει τὰ ἀγαθὰ, καὶ ὁ πονηρὸς ἄνθρωπος ἐκ τοῦ πονηροῦ θεσσαυροῦ ἐκβάλλει πονηρά. [Matth. XII, 35.]

228) p. 45. sqq.

esse denique etiam tales Plato cognoverat, qui, si quis doloris expers viveret, eam demum veram voluptatem dicerent. Quae sententia quum falsa de voluptate opinione niteretur, jam ea satis probari vidit, falsas esse voluptates; nam eam voluptatem, quam isti putarent, vere esse nullam. Omnino vero in hac pervulgata eo tempore ratione, quam Antisthenis praeiverant sectatores, honestissimi profecto et severissimi viri, quamvis paullo rigidiores veraeque humanitatis modum non semper observantes,²²⁹⁾ quintam falsorum affectuum causam esse intellexerat. Quamvis enim istum errorem multo minus noxium et indignum censeret quam eorum opinionem, qui in voluptate finem bonorum ponerent, attamen refutandum omnino quam maxime censebat, quod et ipsi veritati humanaeque naturae repugnare et eos, qui eum profiterentur, a recta virtutis via deducere eoque perducere videretur, ut se homines humanique nihil a se alienum esse non amplius putarent.²³⁰⁾ Quanti vero illorum virorum severitatem aestimaverit, non solum verbis satis multis testatur, sed etiam ita indicat, ut eos per aliquod tempus contra communes hostes, voluptatis sectatores, socios accipiat ipsorumque nisi fallor interdum armis atque argumentis²³¹⁾ aggrediatur. Nam videntur omnino hac potissimum ratione doctrinam suam defendisse, ut ostenderent, voluptatum earum, quae vulgo dicerentur, nullam expertem doloris, nullam igitur vere voluptatem esse et inde efficerent, eam demum vitam, quae omnis et voluptatis et doloris expers esset, vere esse vitalem. Quam

229) Vacuitatem doloris, quam et Stoici a sapiente suo postulabant et Hieronymus Peripateticus summum bonum habebat, [Cic. de fin. V, 5.] Antisthenes quidem, quippe qui ab omni ignavia animique mollitie alienus summo labore virtutem unice expetendam doceret, numquam bonum aliquod esse dixisse videtur; adeo ne voluptatem quidem omnem rejiciendam, verum eam non ante labores suscipiendos, sed post labores toleratos appetendam putabat; Stob. serm. XXIX, 65. In ipsa igitur virtute voluptatem esse aliquam Cynici isti censebant. Nihil minus eos, si quos umquam, Platonis de hac re dicta tangunt, quum nimis illi etiam eas voluptates spreverint, quae vel ex pulchri aspectu vel ex augenda scientia oriuntur et saepe omnem voluptatem malam et pravam dixerint, scilicet ut aliquid voluptatis sectatoribus opponerent et contrario severissime defenso rectam mediamque viam aliis ostenderent. (Sic de his judicat Arist. eth. Nic. X, I. Nota satis est ipsius Antisthenis exclamatio: *μανείην μᾶλλον ἢ ἡσθείην*, D. L. VI, 3.) Recte igitur Schleiermacherus et Stallbaumus judicasse videntur, qui de Antisthene ejusque, ut et fieri solet et in Diogene Cynico visum est, multo rigidioribus magistro discipulis Platonem cogitasse affirmant; nam neque aliam ejus temporis sectam novimus, quae talia docuerit, neque, quod ipsi aliquando conjiciebam, ad Democritum referri possunt, qui quamquam placidam illam animi aequabilitatem, quam summum bonum putat, in eo ponit, ut animus ab omni tristiore affectu liber permaneat, (D. L. IX, 45.) hanc ipsam tamen vitae tranquillitatem, prorsus hac in re a Cynicis diversus, et felicitatem et modicam justamque voluptatem dicit. (Stob. serm. I, 40, II, p. 417.) Adeo in his, quae de puris voluptatibus disputat Plato, prorsus cum Democrito consentit. (*ἴσαστον ἀνθρώπων τὸν βίον διάγειν ὡς πλεῖστα εὐθυμηθέντι καὶ ἐλάχιστα ἀνηθέντι. τοῦτο δ' ἂν εἴη εἰ τις μὴ ἐπὶ τοῖσι θνητοῖσι τὰς ἡδονὰς ποιοῖτο.*) Insuper quod difficiles quidem et morosos, sed nobili virtutis studio elatos, severos, honestos, adeo vates saepe nominat, minime ad Democritum, sed ad solos Antisthenicos pertinet. Eo minor sane fabellis istis de simultatibus, quae inter Platonem atque Antisthenem intercesserint, fides habenda est.

230) Hoc ipse Plato identidem indicat, dum τὸ μῆτε χαίρειν μῆτε λυπεῖσθαι divinum, non humanum dicit; cf. p. 33, b.

231) Antisthenem in libro suo de voluptate, quem Diogenes affert, (VI, 17.) similia Platoni simili ratione disputasse facile cum Stallbaumio conjicias. Mihi quidem illud, quod de scabie et fricationibus tot verbis exponit, non minus Antisthenem quam Socratem sapere videtur.

rationem refutari non posse intellexerat Plato, nisi, postquam concessum sit, plurimis sane voluptatibus aliquid doloris admixtum esse, demonstratum foret, esse etiam voluptates puras, honestas, sanctas, omnis omnino doloris immunes.²³²⁾ Quamobrem primum mixtas dolore, tum puras describit voluptates, in utrisque vero enarrandis more suo a minus bonis et perfectis ad meliora magisque perfecta constanti itinere progreditur. Mixtos igitur affectus ex ordine primum corporis, tum animi simul et corporis, denique solius animi enumerat. Incipit vero a vehementissimis corporum affectionibus, quae mixtam illam naturam prae se ferunt, quum in iis clarissime perspicui putaret, quid in voluptate nimium, falsum, malum, quid modicum, bonum, rectum esset. Quamobrem de scabie, de febribus, de aliis morbis, in quibus immodicos saepe dolores immodicas voluptates tum sequi tum comitari viderat, medicorum fere subtilitate disputat.²³³⁾ De secundo quidem mixtorum affectuum genere, qui repugnantibus inter se corporis animique vel voluptatibus vel doloribus oriuntur, hic quidem se pluribus exponere velle negat, quod satis supra de hac re monuerit.²³⁴⁾ Denique novo atque ingenioso modo multa de mixtis solius animi affectibus affert, in quibus iram, amorem, impetum, desiderium, aemulandi studium, invidiam et id genus omne ponit.²³⁵⁾ Qua data occasione quum in tragici tum in comici vim ac naturam definiendam ita excurrit, ut et exponere velle, quod Socratem in fine convivii dicentem finxerat, ejusdem poetae esse, tragoedias et comoedias facere,²³⁶⁾ et iis, quae de utroque poësis genere in optimam civitatem non recipiendo in tertio de republica libro²³⁷⁾ dicuntur, quasi praelusisse videatur. Omnino vero his affectibus, quos hodie aestheticos aliquis dixerit, medium quasi locum inter impuras purasque voluptates adsignare

232) Etiam subtilius Plato in republica (IX, 583, sqq.) ostendit, μή καθαρὰν ἡδονὴν εἶναι τὴν λύτης ἀπαλλαγὴν μήτε λύτην τὴν ἡδονῆς, quia utrumque non status sit, sed motus. — Ceterum jam ipsum hujus dialogi consilium nos jubet eos, qui vacuitatem doloris voluptatem dicant, non discernere ab iis, qui rationem summum bonum habere dicuntur.

233) Eandem impurae voluptatis cum titillatione (γαργαλισμός, quo nomine etiam Epicurus voluptatem nominabat, cf. Cic. de n. d. I, 40.) comparisonem in Gorgia (p. 495.) legimus. — Locum corruptum de scabiei sanatione (p. 46, d.) ita sanandum censeo, ut ante ἐνίοτε ἐκτός, quod facile sequente vocabulo absorberi poterat, inseram, quo facto igne admoto modo exterior corporis pars immensas voluptates sentire, dum interiora dolent, modo exterioribus dolentibus interiora voluptate affici dicuntur. Nam quomodo verba φέροντες εἰς πῦρ ἀντά explicanda sint, quae frustra Stallbaumus ad auctam fricando partium inflammatarum inflammationem retulit, quod nemo umquam εἰς πῦρ φέρον dixerit, vel rustici nostri explicare poterunt, qui scabie laborantes more suo, dum calefactis fornacibus admovent, sanare conantur. — Ceterum in voce περιβόητος, quod et famosus et clamorosus (nam a βοῶν, cujus futurum est βοήσομαι, formatum activam vim facile adsciscit, quae hic loco simili p. 47, a. adjvatur) significat, grata quaedam est ambiguitas.

234) Similia de hac re jam in Gorgia (p. 496. sqq.) attulit. — p. 47, c. ante verba σώματι τὰναντία ἐνυβάλλεται jam dudum nobis persuasimus ὧς inserendum esse, quamobrem hanc conjecturam nuper a C. F. Hermannō (Plat. dial. vol. II, p. X.) factam una cum reliqua, quam proposuit, loci emendatione lubentissime amplectimur.

235) p. 47, c. — Si quis miretur, amorem, cui tanta in Phaedro et convivio dignitas attribuitur, hic in mixtis lisque ex parte minus honestis numerari, is reputet, mixtam amoris naturam in illis quoque dialogis proponi. Nam quis non recordetur egregiae in Phaedro descriptionis amoris, cujus stimulis animi voluptate simul maxima et dolore impleantur? quis non Diotimae fabulae, in qua Amor luxu inopiaeque natus utriusque parentis particeps esse dicitur? Praeterea hic non de coelesti veri, boni, ipsius pulchri sed de humiliori rerum, quae sensus jucunde afficiant, amore agi perspicuum est.

236) Conviv. p. 223, d. Cf. prolegg. ad Jonem, vol. I, p. 14.

237) De rep. III, 395.

videtur; cognoverat enim, nisi fallor, eos, quamvis non omni dolore vacuos, aliquanto tamen iis, quos ipsi bona malaque experti sentiamus, puriores esse, quum non veris, sed poëtica aliqua illusionem simulatis et bonis et malis excitarentur. Quamquam nemo facile negaverit, Platonem in tragoediae et comediae dignitate aestimanda non aequiorem et justiore, quam aliis locis, arbitrum fuisse.²³⁸⁾ — His mixtis voluptatibus puriores denique opponuntur, quarum primum et natura describitur et causae afferuntur, tum universum rerum genus, cui accensendae sint, definitur. Utilissimus est hic locus ad pulchritudinis notionem constituendam, ad quam hic dialogus, si quis alius, maxime pertinet. Pura enim voluptas ea demum nominatur, quae nec cum dolore desideratur neque in desiderio explendo dolorem secum fert. Est vero illa aut sensuum, qui res gratissimas sine anxio desiderio et dolore percipiunt, aut ipsius mentis, quae rerum veritatem discit et cognoscit. Sic, ut fit apud Platonem, pulchra veraque boni notione utrisque superiore communi quasi vinculo continentur. Ipsam vero pulchritudinis sedem, dum ea pulchra nominat, quae sensibus purioribus, oculis, auribus, adeo naribus²³⁹⁾, et propter se ipsa neque ad aliud quid relata placeant et ab iis nullo addito doloris affectu aequabili voluptate percipiuntur, ita descripsit, ut Kantii nostri hac de re sententiam, qua verior et plenior nondum inventa est, praevisse videatur.²⁴⁰⁾ Dum vero ab his honestissimis sane gaudiis ad puriorem etiam mentis, qua vera cognoscat, voluptatem pergat, comprobatur illud, quod sub finem dialogi dicitur, pulchrum in boni quasi vestibulis collo-

238) Recte quidem in tragoediis (p. 48, a. 50, b.) istud *χαλκοντες κλάειν* observavit, in quo quasi nervus artis tragicae est; at fugerat eum, tragici esse, affectus, quos excitaverit, purgare (id quod Aristoteles felicissime intellexit) et dum spectatores docet, voluntatem mortalium frustra divinae legi obniti, vitam terrestrem caelestibus luminibus illustrare. Multo copiosius de comoedia agit, cujus vim in gaudio ponit, quod sentiamus, dum alios quum omnino veri ignorantibus tum sibi bona ac virtutes, quas non habent, falso arrogantes et stultissima quaeque molientes deridemus, scilicet si isti viribus careant ea quae agant persequendi neque omnino nobis metuendi sint. Quum enim gaudium de alienis malis pars sit invidiae, (quamobrem gaudium comoedia excitatum *παιδικὸν φθόνον* dicit p. 49, a.) invidia vero tristitiam secum ferat, inde efficitur, irrisivam comicam non puram esse voluptatem sed tristitia permixtam. Quae comoediae definitio hodie vix cuiquam placebit; id tamen recte senserat Plato, aliquid impuri gaudii illi admixtum esse, etiamsi nos minus invidiam quam superbiam dicamus, qua elati nos alii meliores vel intelligentiores esse putamus. At si vidisset Plato, summum comoediae finem esse, ridendo dicere verum, aliquanto plura fortasse eam aestimasset. — Egregiam vitae cum tragoedia et comoedia comparationem p. 50, b. leviter indicatam et a multis usurpatam splendidissime exornavit Plotinus Enn. III, 2, 17. Neque vero hoc loco cum G. Hermanno et Stallbaum post *ἐν τραγωδίας καὶ κωμωδίας* addenda esse existimo, sed adsentior Schleiermacher non inepte, ut vult Stallbaumus, sed rectissime monenti, comoediae nomen in secundo membro more Platónico suppleri, quae grata negligentia hic eo gratior est, quod primo scriptor de tristibus tantum loqui velle videtur, mox vero quasi se supplens et corrigens comoediam addit. — Verborum lusibus supra memoratis adde *ἐχθρά τε καὶ αἰσχρά* p. 49, c.

239) Res, quae odore percipiuntur, in simili Hippiae majoris loco (p. 299.) ex pulchrorum, quae oculis tantum atque auribus capiuntur, numero eximit. In Timaeo vero, ubi subtilior visus auditusque natura ex purioribus, quae in iis sint, aëris ignisque elementis deducitur, (p. 64—65.) etiam gratis odoribus nihil molesti additum esse dicitur.

240) Kritik der Urtheilskraft, p. 16. (ed. III.) „Geschmack ist das Beurtheilungsvermögen eines Gegenstandes oder Vorstellungsart durch ein Wohlgefallen oder Missfallen ohne alles Interesse. Der Gegenstand eines solchen Wohlgefallens heisst schön.“ — In Platonis verbis quum omnium artium tum earum, quae ipsis oculis atque auribus pulchra praebent percipienda et fruenda, statuarum, picturae, musicae principium indicari clarum est.

catum esse.²⁴¹⁾ Omnibus vero hisce voluptatibus medius inter finita atque infinita locus adsignatur, ita quidem, ut, quum impurae illae et mixtae immodicae saepe sint et vehementissimae, hae finem modumque justum teneant et finitis quodammodo accenseri possint; sunt enim et simplicissimae²⁴²⁾ et sufficientes sibi, perfectae, honestae,²⁴³⁾ neque vis earum magnitudine definitur.²⁴⁴⁾ Quapropter, quamvis non summum sint bonum, quia ipsae ex aliis majoribusque bonis oriuntur, sunt tamen in ordine rerum, quae propter se ipsae expetendae sunt. Sic longo itinere et ad veram boni notionem, quippe quod ita sit comparatum, ut omnia in eo finem suum habeant ejusque causa omnia fiant, perducti sumus,²⁴⁵⁾ et quasi in excelsa contemplationis arce positi cognovimus et voluptatis mixtae et boni humani cum summo bono eoque, quod ei obstat, nexum; voluptas enim perpetuum illum, quem de omnibus rebus praedicabant, motum, ortum, interitum,²⁴⁶⁾ bonum vero aeternum ejus, quod vere est, statum nobis ostendit. Ut vero in omni rerum universitate non sunt res, ut nascantur, sed nascuntur, ut sint, ita non voluptatis causa alia omnia faciendae sunt, sed illa utendum est, ut ad verum bonum perveniamus. Quid igitur ineptius, quam ipsam voluptatem summum habere bonum? quid stultius, quam expetere, quod non aeternum, sed fluxum et caducum sit, quod non durantia nobis bona, sed incerta quaedam momenta inter ortum interitumque suspensa afferat? Accedit quod, qui voluptatem bonum nominat, optimum quemque, si quo dolore vexatur, malum, pessimum quemque, si qua voluptate fruitur, bonum dicere cogetur.²⁴⁷⁾

Huic voluptatis et descriptioni et divisioni jam altera ex parte scientiae ipsius in classes ac species distributio opponitur, quae non minus quam illa a minus puris et perfectis ad puriora magisque perfecta gradatim adscendit. Quem locum quum olim Stallbaumus etiam propterea mu-

241) Quod non tertium eumque purissimum purae voluptatis fontem, virtutem dico officiique fidem, duobus illis addidit, eo magis mirandum est, quod in convivio scientiae pulchritudini pulchrum in honestis virtutis studiis ac legibus conspicuum apponit.

242) Plato si puriorem voluptatem minus singularum rerum, ut animalium vel imaginum, pulchritudine, sed maxime et simplicissimis, puris, minime mixtis ac compositis sonis auditis et ipsis rerum figuris ac lineamentis geometricis vel simplicissimis coloribus (ex quibus album maximi aestimat) inspectis excitari dicit, agnoscimus hac in re philosophum, qui nimis saepe rerum singularum proprietate spreta notiones universas et simplicissimas proponit ut pulcherrimas, quamvis hae ipsae, nisi corpori alicui adhaereant, pulchrae nec nominentur nec nominari possint. Huc etiam pertinet, quod lyricam poësin propter majorem ipsius simplicitatem purioremque naturam et epicae et scenicae anteponeere solet.

243) p. 52, d. et lex concinnitatis et vocabuli *ἰκανόν*, quod non licet cum Stallbaum: satis amplum converti, vis, qua apud Platonem certe semper id, quod sibi sufficit, exprimit, nos jubent τὸ *ἰκανόν* post *ἐλλειξοίνας* transponere.

244) Plato vel exiguum voluptatem doloris expertem veriore et pulchriorem dicit, quam magnam, cui dolor admixtus sit; (p. 53, c.) magis vero sibi constitisset, si discrimen istud majoris minorisque gradus, inter quos infinitae voluptates perpetuo huc illuc feruntur, ad puriores hasce non transtulisset.

245) p. 54, b. non opus erit cum C. F. Hermannō emendare *ἐπανερωτήης*, dummodo soloecismum *αὐ* pro *αὐν* scribendo sustuleris et *ἐπερωτῆς* cum codd. plerisque restituendo Protarchum facias iterandam de re facillima (nam quid facilius, quam, quae sint, non esse propter ea, quae nascantur?) quaestionem deprecantem.

246) Ipse Aristippus, Heracliteus scilicet secutus, voluptatem levem, [*λεῖαν κίνησιν*] dolorem asperum motum nominabat; D. L. II, 86.

247) Prorsus idem argumentum invenimus in Gorgia usurpatum; p. 498—99.

tilatum et lacunosum putasset,²⁴⁸⁾ quod non plena atque integra esset ista distributio, ipse postea ab hac opinione destitit. Id quod etiam rectius intellexisset, si singulas, quae hic enumerantur, scientiae species ad quatuor illa omnium rerum principia in tertia parte proposita referre voluisset. Nam primum quum distinguat Plato opificum artes ab iis, quae ad juvenum educationem ac disciplinam pertineant, (practicas hodie et theoreticas dixeris) mixtum quidem finitis infinitisque utrumque genus, sed diversa ratione mixtum esse intellexerat. Opificum enim artes, quippe quae in materie versentur formanda, plus habent infiniti, plus vero finiti eae, quibus juvenus ad altiorum cognitionem praeparanda est. Utrumque vero genus in duas discedit species eodem modo inter se diversas. Nam opificum artium certiores magisque definitae sunt illae, quae totae a mathematica quadam doctrina reguntur et ad constantissimas normas diriguntur, sive hae in numeris sunt sive in figuris sive in ponderibus; cui classi et architectura accensetur et quaecumque ad eam lignariae tignariaeve artes pertinent. Sunt vero aliae artes, quae non certam illam rationem ac scientiam, sed modo experientiam rectasque ex ea deductas opiniones, modo conjecturas et veri similia sequuntur. Quibus quod praeter agriculturam et medici, gubernatoris, imperatoris artes (universam denique politicam addere et poterat et debebat) etiam musicam adnumerat, quamquam haec ars, si qua alia, ad certissimas numerorum leges revocata esse videtur, desinemus mirari, si recordemur, duplicem a Platone discerni musicam, unam, quae circa ipsos sonorum rhythmos, rationes, intervalla, harmonias versetur maximeque ad animos juvenum ad altiorum scientiam praeparandos pertineat, alteram, quae sonos illos instrumentis variis imitari atque efficere conetur eamque ob causam frustra multa tentando conjectura magis quam certa scientia nisa opere suo perfungatur.²⁴⁹⁾ Sic in hoc artium ordine infinita, in illo finito regnant. Simile est earum, quae ad educationem et doctrinam aptae sunt atque idoneae, discrimen. In quibus quum palmam arithmeticae et omnino mathematicis disciplinis attribuisset, has quoque duplices esse intellexerat, et vulgares istas, quarum esset, res ad numeros modosque revocare, discernendas ab iis, quae ipsorum numerorum, rerum numerandarum nulla omnino habita ratione, naturam ac leges studerent perscrutari, id quod philosophantium maxime esset. Quarum illis infiniti major pars quam his admixta est.²⁵⁰⁾ His omnibus vero artibus multo superior omniumque quasi regina et gubernatrix

48) Edit. I, p. LXXXI, sqq.

249) In sanando corrupto loco p. 56, a., ubi, quae de fidibus pulsandis afferuntur, nos jubent tibiae arti etiam citharoedorum adungere, C. F. Hermannus, dum pro *ξύμπασα ἀλχητική* scribit *αὐ ψαλτική*, minus apte et universae musicae psallendi artem, toti igitur partem, opponit et indicatam in codicibus omnibus artem tibiae omittit, quae saepissime cum arte citharistarum conjuncta omnem musicum comprehendit instrumentorum ope exercendam. Quamobrem correctorem, qui in cod. Ven. Σ. post *ἀλχητική* addidit *καὶ κιθαριστική*, verum tetigisse Stallbaum adsentior, quum vero vel ita discrimen musicae, quae *μέτρον*, et ejus, quae *μελέτης στοχασμῶν τὸ ξύμφωνον ἀρμόττει*, non satis appareat, vereor, ne transpositis verbis scribendum sit: *οὐκοῦν μετῆ μὲν ποὺ μουσικῆς πρώτον ξύμπασα ἀλχητική καὶ κιθαριστική, ἢ τὸ ξύμφωνον-στοχασμῶ καὶ τὸ μέτρον-θηρεῖουσα*. — Accuratius de utriusque musicae discrimine exposuit de rep. VII, p. 522, c. sqq.

250) Plenior est disciplinarum mathematicarum et enumeratio et descriptio, quae de rep. VII, p. 522, c. sqq. exhibetur, quo loco multo accuratius, quam hic, eae, quae vitae usibus inserviant, ab iis, quae cogitationem excitent et mentem ad ipsum bonum cognoscendum acuunt, distinguuntur.

est ars dialectica, quae, dum in ideis vel in iis rebus cognoscendis versatur, quae semper sunt eadem neque umquam naturam suam mutant, reliquas omnes recte cognoscit, aestimat, in suo quamque loco disponit.²⁵¹⁾ Hanc quod multo supra mathematicas disciplinas extollit, hac in re profecto longe ultra Pythagoreorum disciplinam progressus est. Haec igitur vere regia ars, universae philosophiae et initium et finis, proxima est quarto principio vel naturae omnium rerum procreatrici et gubernatrici. Cum ea vero duae aliae de principatu certant, quae hoc demum loco afferuntur, quia et ipsae se vitam humanam regere gloriantur et ejusdem principatus, qui dialecticae attribuitur, participes quodammodo esse videntur. Sunt illae primum rhetorica, quae opinione magistra usa et unice utilitatem curans veri similia et speciem pro veritate sectatur,²⁵²⁾ tum physica vel naturae contemplatio, quae non in aeternis, sed in fluxis ac mobilibus, in origine et natura eorum, quae perpetuo et oriuntur et intereunt, occupatur et vanas saepe pro ipsa veritate species aucupatur.²⁵³⁾ Quod iniquius summoque philosopho minus dignum iudicium ab ipso in Timaeo conscribendo aliquantum mutatum fuisse perspicuum est. Sic iterum iterumque mentem verique cognitionem supremae causae maxime affinem esse demonstratur.

In quinta colloquii parte tandem ipsius boni, quod mixtis finitis atque infinitis oritur, natura plenius describitur, quae nunc demum recte intelligitur, postquam ab omni parte evictum est, neque omnino quidquam esse posse, quod non finitis atque infinitis constet, neque naturam humanam vel meram sine ulla voluptate cognitionem neque nudam sine ulla cognitione voluptatem ferre. Quam ob causam humana quidem bona melius non posse temperari apparet, quam si cum purissima cognitione vel philosophia purissimae voluptates rite misceantur. Quamquam mox perspicitur, etiam inferioribus illis, quae ad vitae utilitatem et commodum pertineant, artibus nos minime carere posse neque eas a numero bonorum segregandas esse.²⁵⁴⁾ Voluptates autem non omnes, sed primum veras illas, puras, immixtas ultro recipere, tum etiam necessarias quasdam admittere, impuras vero

251) Etiam de hac arte multo subtilius in sexto de republica libro (p. 505—211.) exponit, ubi eam in universae philosophiae culmine ponit eique purissimam rerum aeternarum summorumque bonorum intelligentiam attribuit, reliquas vero disciplinas omnes et fundamenta et gradus esse, per quos ad hanc excelsam philosophiae artem adscendamus; mathematicas vero artes non vult esse *νοησεως*, sed *διδασκαλιαν*, quem animi actum in Philebo nondum ab opinione distinguit. Quod si quis comparare velit, quomodo Plato in *sophista*, *Phaedro*, *Philebo*, *republica* de dialectica iudicaverit, is facile inveniet, a. pliorem usque et latiore hujus artis in singulis illis deinceps dialogis proponi notionem.

252) Ne in *Gorgia* quidem, multo vero minus in *Phaedro* artem oratoriam a Platone rejici sed purgari atque in philosophiae campum traduci in prolegomenis utriusque dialogo praemissis ostendimus; neque hic (p. 58) eam condemnat, sed *Protarcho* eam vitae universae reginam secundum *Gorgiam* nominanti demonstrat, hanc certe ejus arrogantiam non esse tolerandam, quum hic non quaeratur, quae ars utilissima sit, sed quae strictam rerum veritatem unice spectet.

253) Quamvis hic omnis, quae in natura rerum exploranda versatur, scientiae contentus maxime *Democritum* aliosque ei similes naturae contemplatores tangere videatur, qui in rebus singulis defixi summam esse atque unam omnium rerum causam, supremum finem, certas denique leges negabant, nihilo minus ejus de hac re iudicium iniquius esse omnes facile consentient. Num etiam astronomiam, quam in hoc dialogo ne nominat quidem, in septimo vero de republica libro, (p. 527, d — 530, c.) dummodo recte tractetur, utilissimam esse dicit, cum reliquae naturae contemplatione rejicere voluerit, eo magis dubitamus, quod et astra, Pythagoreorum rationem secutus, divina vi ac vija repleta esse constantissimumque motum habere putabat, et numeros modosque in ea doctrina plurimum valere viderat, quamobrem in loco ex republica allato mathematicis eam disciplinis accenset.

254) Locum multum sollicitatum p. 62, b, καὶ χροόμενος-κύκλοις convertentem *Schleiermacherum*: „und sich nun in der Baukunst doch der andern Richtmaasse und Kreise bedienen sollen“ fugiebat, *χροόμενον* non esse posse, qui re aliqua uti debeat. Sanandum censeo locum inserendo ante *χροόμενος* particula *μη*; nam quisquis humanos circulos et sphaeras ignorat, is scilicet in aedificando non ulitur normis et circulis.

omnes libidines ac voluptates excludere et procul removeere jubemur, ut quae mirifice mentis aciem exstinguant verique cognitionem impediunt.²⁵⁵⁾ Bonum vero humanum quum ab universa boni notione regatur et contineatur, jam haec ipsa sub finem colloqui, cujus singulis deinceps partibus praeparata erat, proponitur plenissime. Sic ad exoptatum tandem finem, quem saepe ex longinquo emergentem videbamus, pervenit disputatio. Et primum quidem ipsum summum bonum, quod est in supremo omnium rerum principio vel in natura divina, ex qua omnia bona in universum mundum redundant, quum una notione a nulla mortalium possit comprehendi,²⁵⁶⁾ adumbratur magis quam definitur; tres enim ejus primariae virtutes nominantur, quibus conjunctis demum plena perfecti boni notio evadit, pulchritudo, convenientia cum modo, (*συμμετρία*) veritas. Quibus virtutibus perfectissime tria illa omnium rerum principia supra proposita exprimi facile cognoscas; nam quum pulchritudo, quae cernitur in grata quadam varietate, quam sensu simul atque animo conspicimus, uni supremae legi ac rationi subjecta, infiniti aliquid habere videatur,²⁵⁷⁾ veritati Plato ipsi finiti et modi locum et naturam attribuit,²⁵⁸⁾ ita ut convenientia ex utraque quodammodo mixta esse videatur.²⁵⁹⁾ Tantum vero abest, ut summum bonum his tribus quasi elementis compositum sit, ut supra omnia elatum eorum sit et aeternum principium et fons inexhaustus. Pulchritudo vero quum boni divini nobis sit perfectissima imago, boni vis in pulchri naturam quasi refugisse dicitur,²⁶⁰⁾ quo dicto Plato notionem pulchri, ut quod in boni vestibulis positum sit, splendidissime simul et verissime illustravit. Eadem vero tres sunt illius boni partes, quod in universo mundo conspicuum a nobis comprehendi potest; qua in re quum Plato minus sibi constitisse videatur, quum et *συμμετρίαν*, quam antea a pulchritudine distinxerat, in altera partitione idem quod pulchritudinem esse dicat, et pro illa ipsum modum et quidquid est moderatum atque opportunum,²⁶¹⁾ (*τὸ μέτρον καὶ τὸ καιρῖον*) pro veritate vero mentem et cogitationem nominet, vere tamen haec omnia optimo consilio fecit. Nam in bono, quod nos cogitatione nostra quasi amplecti possumus, nihil magis quam pulchritudinem admiramur, quae, quum varietatem partium una communi lege contineat, simul est partium illa convenientia, quae *ἑσμμετρία* nominatur; eadem etiam naturam perfecti sibi que sufficientis exprimit. Veritas vero ipsa quum nec cerni possit nec comprehendere, nobis quaerenda est in mente et in ideis, summis illis notionibus, ad quas mens evahi potest, quae non solum vitam humanam, sed omnem rerum universitatem regunt et ad summi boni similitudinem conformant. Tertium denique illud, quod in summo bono *ἑσμμετρία* nominabatur, jam, quum haec in rebus ipsis non diversa a pulchritudine esse videatur, est ipsa modi notio, modus ille rerum et finis, ultra quem citraque nequit consistere rectum. Sic in rebus quum universis tum humanis pulchritudo stat quasi a parte infiniti, a finiti modus, mente denique totum mundum permeante et sapientissime administrante omnia ad aeternam divinamque originem revocantur. Quae tres partes quum communes sint et boni universi et humani notioni, ad hanc ipsam recte cognoscendam aliae duae adduntur naturae humanae propriae. Veritas enim et ipsa divina mens cogitatione nostra et scientia percipitur, quamobrem quartum locum et scientia tenet et quidquid scien-

255) Cf. Phaedo p. 64. sqq.

256) p. 65, a. — Classicus est de summo bono ejusque supra singula omnia elata adeoque menti humanae difficillima perspectu natura de rep. VI, 506—09.

257) Quamquam Astius (Pl. L. u. Schr. p. 297. sqq.) recte judicat, quinque, quae hic enumerantur, boni partibus gradus quasi indicari, per quos superiora et coelestia ad inferiora ac terrestria descendant, omnia tamen confundit, dum primam partem ipsam mentem divinam, secundam rudem indigestamque molem, unde omnia creata sint, tertiam universum esse vult pulcherrime conformatum et compositum; nam quis indigestae molis in ipso bono locus? quis vero, si vel de veritate vel de mente dici audeat, de mundo cogitaverit? Id vero Platonis interpretes fugere non debebat, eum aliqua varietatis vestigia etiam in summo bono vidisse; namque quum unitas suprema *τόλος εἰδῶν* esset, idearum quaedam varietas in eo conjuncta esse debebat.

257) p. 64, b.

258) Hanc rationem trium illorum boni elementorum statuente non ignoramus profecto, hic non, ut in singulis rebus, singula inter se prorsus diversa esse, in singulis omnibus etiam duo alla necessario inesse. — p. 64, e. pro *ἀκρατος* matum legere *ἀκράτως*, ne dictio *ἑσμμετρημένη ἑσμμετρία* adverbio suo careat.

260) Haec sententia quum ab omnibus Neo-Platoniceis, tum ingenio vere Platonice a Plotino et exornata et ad supremas suas causas revocata est in libris duobus praestantissimis de pulchro (Enn. I, 6.) et de pulchritudine intelligibili. (Enn. V, 8.) Praeterea multa ad Philēbi interpretationem utilia in libro *περὶ τοῦ πῶς τὸ πλῆθος τῶν ἰδεῶν ὑπέστη καὶ περὶ τὰ γὰρ τούτων*, qui culmen quasi philosophiae Plotinianaē continet, sagacissime disputantur.

261) Quantum momenti Pythagorei in opportunitate (*καιρός*) esse censuerint, satis notum est.

tiae cognatum est, artes omnes et bonae et necessariae, adeo rectae opiniones, quibus artes pleeraeque reguntur et ducuntur. Pulchritudo vero puras illas dolorisque expertes, quae solius animi sunt, voluptates excitat, quae in vita quidem humana secundum, in universa vero partitione, quippe quae omnia bona comprehendat, quintum locum obtinent. In mortalium igitur vita recte constituta et temperata finita in scientia artibusque, infinita in voluptatis pulchritudinisque jucundissimo sensu apparent; utrumque vero tribus illis majoribus principiis, pulchritudine, modo, mente, ut quae a supremo bono nobiscum communicata sint, continetur.²⁶²⁾ At etiam sextam his quinque iisque multo inferiorem naturam addit, ita quidem, ut, quae sit illa, non exponat sed obscurius indicet. Dicit enim de eo ut de re, quam satius sit tacuisse quam commemorasse. Quia sextum illud, a quo quasi refugit disputatio, reliquas istas mixtas minusque puras voluptates antea descriptas contineat, vix quisquam dubitaverit; id vero quaeritur, utrum harum quoque aliquid boni partem quamvis infimam esse an omnes a boni notione omnino removendas voluerit. Nam Neo-Platonici quidem sex, non quinque vel bona vel certe partes, quibus universa vita mixta esset, a Platoni indicari consentiebant,²⁶³⁾ quos contra recentiores tantum non omnes sextum illud, quippe quod impurum sit atque infinitum, bonorum numero repellere jubent.²⁶⁴⁾ Qua in re id quidem recte iudicant, voluptates minus puras non esse necessariam boni partem; at si nullum omnino iis in vitae optima definitione locum esse, sed eas quam maxime ab hac removevoliisset, in partitione sua sextum illud aut non debebat afferre aut certe iudicare, hoc prioribus illis non apponendum sed opponendum esse. Quapropter nos quidem Neo-Platonicos rectissime censemus iudicare, Platonem id, quod sextum nominet, etiam sextum partitionis membrum esse voluisse; quae sententia ipsius Platonis testimonio egregie confirmatur. Nam paullo antea dixerat, non solum purissimas, sed etiam necessarias quasdam voluptates vitae humanae recte temperandae admiscendas esse.²⁶⁵⁾ Attamen bonas illas neque ipse dixit neque nobis dicere licet; quamobrem non multum mihi a Platonis sententia recessisse videor contendens, voluisse eum necessarias voluptates, quae vitales omnes functiones necessario sequuntur, a vita recte instituenda non prorsus segregari, id quod etiamsi quis vellet ne posset quidem facere, eas vero non veri boni aliquam partem habuisse, sed in numero eorum posuisse, quae ipse media inter bona ac mala dicere solet, ita ut bono consilio facta bona, mala mente perpetrata mala ipsa recte dicantur. Quapropter illas non transeundas quidem in partitione putabat, sed neque in eodem, quo vera bona, ordine ponendas, neque vero copiosius exponendas. His omnibus demum absolutis naturam humanam, quam voluptatis sectatores ab animalibus aut parum aut nihil differre opinabantur, ad divinae similitudinem et creatam et restituendam esse recte cognitum est.

Quo tempore Philebus scriptus sit et quo nexu cum reliquis Platonis libris cohaereat, copiosius exponere augustis huic opusculo praescriptis finibus veteri, disputabo vero de ea re in pro-

262) Paulo aliter Stallbaumus illas notiones definit; (prolegg. p. 76. sqq.) qui quod tertium bonum, mentem, non priori, sed alteri ordini accenset et in ea *τὸ αἰτιών* invenit in ipsa hominis natura situm, non satis convenit cum ipsius Platonis verbis, in bono illo, quod a nobis cognosci et nobiscum communicari possit, mentem locum eundem tenere, quem in summo bono veritas obtineat. Humanae naturae duo ultima sunt membra, scientia et pura voluptas, quarum illa finiti vel modi, haec pulchri notioni respondet; mens vero inter utrumque ordinem medio in loco ponitur, ut indicetur, in ea commune esse vinculum summi atque humani boni; nam divinae mentis humana particula est. Sextum membrum si addideris, recta ratio et proportio membrorum restituta est; jam enim tribus, quae sunt divinae naturae, tria humanae propria opponuntur, scientia, pura voluptas, infinita et mixta voluptas; ut vero mens deo et hominibus, ita infinita voluptas his et reliquis animalibus communis est.

263) Syrianus sex bona in Platonis enumeratione invenerat, ita disposita, ut primum et secundum res ipsas bonas, tertium et quartum boni cognitionem, quintum denique et sextum voluptatem et puram et necessariam indicet. Paulo aliter Proclus tris dyadas, quibus universus mundus constaret, in Platonis verbis sibi deprehendisse videbatur; primam enim dyadem volebat aeterna omnia ac divina alteram mentes et animas, tertiam animas inferiores (sic ejus verba interpretor) et corpora continere. Etiam Olympiodorus sex esse membra cognoverat; Olympiod. schol. ap. Stallb. p. 287.

264) Praeter Astium et C. F. Hermannum hanc sententiam defendit Stallbaumus, qui sententiam a me aliquando (meletem. Plot. p. 14.) propositam, sex boni gradus a Platone nominari, rejicit; (prolegg. p. 81.) recte quidem, si de bonis tantum cogitandum esset, nam me mixtas quidem, sed necessarias voluptates non debuisse cum Syriano bonis adnumerare libere confiteor; at certe aliquam earum partem in partitione Platonica esse iisque locum eum, quem in vita humana obtineant, etiam in philosophia a Platone non denegari, dummodo necessaria dicas, non ipsa per se bona, etiam nunc defendo.

265) p. 62, e.

legomenis ad hunc dialogum, quae quartum conversionis Muellerianae volumen hoc ipso anno edendum comitabuntur. Hic paucis monuisse sufficit, dialogum neque juvenile, ut aliquando putabat Weissius,²⁶⁶⁾ nec senile, quae olim Stallbaumi²⁶⁷⁾ opinio fuerat, quam ne C. F. Hermannus quidem omnino rejicit,²⁶⁸⁾ Platonis opus esse, sed ultimum membrum tetralogiae ethicae, quae proxime post dialecticos dialogos et scholam in Academia institutam composita primi ubique fervoris, quo Plato Pythagoreorum sapientiam amplexus est, vestigia ostendit; chorum hujus ordinis ducere Phaedrum eumque aliquo temporis spatio interposito sequi ex ordine convivium, Phaedonem, denique Philebum, explicatio nostra illorum dialogorum demonstrabit. Medium igitur inter hos et libros de republica locum Philebo adsignamus, quem et ante hoc amplissimum opus et ante Timaeum conscriptum esse Astius,²⁶⁹⁾ Schleiermacherus,²⁷⁰⁾ Stallbaumus,²⁷¹⁾ quamvis in reliquis multis dissentientes, felicissime consentiunt. Et profecto, si quis ad ea attenderit, quae nos ipsi identidem ad argumenti enarrationem adnotavimus, is negare non poterit, ubicunque in Philebo iidem, qui in republica et Timaeo, loci tractantur, in his libris multo subtilius, distinctius, uberius de iis agi, quam in Philebo, qui quasi illis dialogis, in quibus ad summum fastigium perducta est philosophia Platonica, praecludit et quaestiones satis multas movet ibi accuratius excutiendas. Idem vero etiam ex universo horum trium dialogorum consilio apparet; nam communis iis est notio boni universi, quae quum in Philebo proxime ad singulorum hominum vitam recte temperandam adhibeatur, in libris de republica ostenditur, eam et publicae vitae supremam legem esse et vinculum, quo humana cum divinis conjungenda sint et utriusque consensus restituendus, in Timaeo vero demonstratur, supremum bonum in omnibus universi mundi partibus regnare omnibusque rebus vestigia sui impressisse. Priores vero dialogi quum alii omnes, tum Gorgias et Theaetetus Philebo suppleantur, id quod compluribus a nobis locis satis indicatum est.

Si denique quaerat aliquis, num recte Aristoteles²⁷²⁾ Platonis de dolore ac voluptate disputationem reprehenderit, eum ipsa Stagiritae verba, quae ubique eximium viri acumen produnt, comparare cum Platonis recteque examinare jubeo. Quod si fecerit, fortasse mihi adsentietur affirmanti, Aristotelem plurima recte vidisse et haud immerito quum alia tum hoc reprehendisse, quod Plato minus ipsius voluptatis et omnino affectuum, quam eorum, unde illi excitentur, naturam ac rationem descriperit; nam affectus per se ipsos nec bonos esse nec malos, sed fieri bonos, si bonos, pravos, si provos mores sequantur. Quamobrem ne id quidem dicendum fuisse, infinitas esse voluptates; omnem enim voluptatem quovis temporis momento finitam, totam, perfectam esse, nec esse ipsam in motu, sed motum aliquem vel mutationem sive corporis sive animi sequi et comitari. Neque igitur quaerendum fuisse, utrum propter voluptatem virtus, an illa propter hanc expetenda esset; nam unam ab altera omnino nullo modo divellendam esse et veram felicitatem vel beatitudinem purissima illa, quae virtutem necessario sequatur, voluptate carere neque posse neque debere. Omnino vero naturam humanam non omni ex parte in hac disputatione recte cognovisse videtur summus philosophus; nos quidem beatitudinem illam, quae sanctam honestamque vitam sequitur, non in infimo loco, sed in eodem, quo ipsam virtutem, loco ponere consuevimus ita, ut adeo ipsum deum et sanctissimum et beatissimum dicere audeamus, nobis ipsis vero beatam post mortem vitam speremus aeternam. Dolorem vero impurum esse et homine indignum affectum cum Platone nemo fere hodie contendet, qui nihil sanctius esse posse sancta illa tristitia a Paulo apostolo eximie laudata, nihil divinius illo animi dolore, quo pressus divinus generis humani restitutor miseros mortales expiare constituit deoque placatos reddere, recordatus fuerit.

266) In conversione physicae Aristotelis, Lips. 1829. p. 405.

267) Ed. I, p. XI,II, sqq.

268) Gesch. d. plat. Phil. p. 533. Edam Baumgarten-Crusius (de Phil. Plat. p. 17.) maturioris aetatis foetum Philebum dixerat.

269) Pl. I. u. Schr. p. 292.

270) II, 3, p. 133.

271) Prolegg. ad Phil. p. 21.

272) Eth. Nicom. X, 1--6.